

**ΟΙ ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΙ ΚΑΙ Ο
ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ**

Μιά απάντηση στον Καθηγητή κ. Π. Μπούμη

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

ΟΙ ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΙ ΚΑΙ Ο ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Μιά απάντηση στὸν Καθηγητὴ κ. Π. Μπούμη

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Εἰσαγωγή

Θὰ θέλαμε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο κ. Παναγιώτη Μπούμη γιὰ τὴν εὐκαιρία πὺν μᾶς δίνει μὲ τὸ δημοσιευθὲν στὸ περιοδικὸ *Θεολογία* ἄρθρο του¹ νὰ προβοῦμε σὲ ὀρισμένες διευκρινίσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀναγκαῖες, λόγῳ τῶν ἱστορικῶν, δογματικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν παρανοήσεων πὺν τὸ χαρακτηρίζουν καὶ ὀδηγοῦν σὲ συμπεράσματα πὺν συσκοτίζουν τὴν ἀλήθεια σχετικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις πὺν διατυπώσαμε σὲ ἄρθρο μας γιὰ τὴν ἔννοια, μὲ τὴν ὁποῖα ὀ ἄγ. Ἰωάννης ὀ Δαμασκηνὸς ἀντιλαμβάνεται τὴν «ὀρθοδοξία» καὶ τὴν αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων². Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ διευκρινίσουμε ὀτι, ἐπειδὴ ὀ τίτλος τοῦ ἄρθρου τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου, ὀπως ἔχει διατυπωθεῖ, δὲν ἀνταποκρίνεται πλήρως στὸ περιεχόμενό του, γιὰτὶ ὀσον ἀφορᾶ τὸ σκέλος τῶν «νεωτέρων διατριβῶν» τίποτε δὲν λέγεται πὺν νὰ ἀναφέρεται σ' αὐτές, εἴμαστε ὕποχρεωμένοι νὰ περιοριστοῦμε ἀποκλειστικὰ στὰ δύο πρῶτα σκέλη τοῦ τίτλου, στὰ ὁποῖα καὶ μόνο ἀναφέρεται τὸ ὕπὸ συζήτηση ἄρθρο.

1. Βλ. Π. Μπούμη, «Περὶ Ἀντιχαλκηδονίων, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καὶ νεωτέρων διατριβῶν», στὸ *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 265-277.

2. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ὄρθοδοξία καὶ αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἄγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό», στὸ *Θεολογία* 75,2 (2004), σ. 591-609.

“Όσο κι’ ἂν τὰ ὄσα λέγονται στὸ ἄρθρο αὐτὸ γιὰ τὴ στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων δὲν εὐσταθοῦν ἐπιστημονικὰ μὲ βάση τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης ἱστοριοδογματικῆς ἔρευνας, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενη ἐπιστημονικὴ βαρῦτητα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴ γραφίδα ἑνὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ ἱστοριοδογματικὰ καὶ δογματικὰ ζητήματα, ὡστόσο τὸ γεγονός ὅτι ὑποστηρίζονται ἀπὸ ἕνα Καθηγητὴ Πανεπιστημίου, ἔστω καὶ μὴ εἰδικὸ περὶ τὰ θέματα αὐτά, δημιουργεῖ δυστυχῶς προϋποθέσεις ἀναπαραγωγῆς ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων στὸν ἑλληνορθόδοξο θεολογικὸ χῶρο, πράγμα πού εἶναι τουλάχιστον ἐπιστημονικὰ ἐπικίνδυνο.

Ἐπειδὴ γιὰ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου ὑπάρχει ἤδη σαφὴς καὶ τεκμηριωμένη ἀπάντηση στὸ ἐκτενὲς ἄρθρο μας πού δημοσιεύεται κατὰ εὐτυχὴ συγκυρία μαζί μὲ τὸ δικό του στὸ περιοδικὸ *Θεολογία*³, ἐξ ἀφορμῆς σχετικοῦ δημοσιεύματος, πού συντάχθηκε ἀπὸ μὴ ἔχοντα πανεπιστημιακὴ θεολογικὴ κατάρτιση μοναχὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Ἁγ. Ὅρους, ἀλλὰ παρόλα αὐτὰ φέρει ὡς συγγραφέα του γιὰ λόγους κύρους τὸν Ἡγούμενο τῆς Μονῆς, Ἀρχιμανδρίτη Γεώργιο Καψάνη⁴, θὰ θέλαμε νὰ περιοριστοῦμε ἐδῶ μόνο στὶς ἀπόψεις τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου πού δὲν ἀπατώνται ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω ἄρθρο μας.

α. Τὸ ἱστοριοδογματικὸ πλαίσιο τοῦ Ἀντιχαλκηδονισμοῦ στὸ *Περὶ αἱρέσεων* ἔργο τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ

Κατ’ ἀρχὴν προξενεῖ ἐντύπωση ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο ἐρμηνεύει ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὴ φράση τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ γιὰ

3. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ “ὀρθοδοξία” τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἁγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ καὶ ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος. Ὁφειλόμενη ἀπάντηση σὲ βασικὲς θέσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, *Ἡ «ἰδεολογικὴ» ὀρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Ἀπάντησις σὲ ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαρτζέλου*, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὅρος 2005, σσ. 89», στὸ *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 227-261.

4. Βλ. Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, *Ἡ «ἰδεολογικὴ» ὀρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Ἀπάντησις σὲ ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαρτζέλου*, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὅρος 2005. Βλ. καὶ Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 233 ἔξ.

τοὺς Ἀντιχαλκηδόνιους «...τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες», παραχαράσσοντας πλήρως τὴ σημασία τῆς μὲ ἀνυπόστατες ἱστοριοφιλολογικὰ ὑποθέσεις. «Φαίνεται», γράφει, «...ὅτι τουλάχιστον κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἅγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ οἱ Μονοφυσίτες δὲν εἶχαν προχωρήσει σὲ ἄλλες ἐσφαλμένες διδασκαλίες καὶ γι' αὐτὸ παρατηρεῖ “τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες”. Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ ἰσχυριστεῖ κάποιος, ἔχοντας ὑπόψη τοῦ ὅλο τὸ κείμενο καὶ εἰδικότερα τὸ συγκεκριμένο σημεῖο, ὅτι ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός δὲν μιλάει γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς πρωτοεμφάνιστος τῶν μονοφυσιτῶν καὶ πρὶν ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία»⁵. Διαφορετικά, ἂν μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐποχὴ του, δὲν θὰ ἔλεγε «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες», ἀλλὰ «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι εἰσὶ (sic!)»⁶!

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἃς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ κάνουμε μιὰ ἐπιστημολογικὴ ἐπισήμανση: στὶς ἱστοριοφιλολογικὲς ἐπιστῆμες, στὶς ὁποῖες ἀνήκει καὶ ἡ ἐπιστῆμη τῆς Θεολογίας, δὲν ἐπιτρέπονται ἀνυπόστατες ὑποθέσεις, δηλ. ὑποθέσεις πού δὲν τεκμηριώνονται ἱστοριοφιλολογικὰ καὶ ἐν προκειμένῳ καὶ θεολογικά. Διαφορετικά ὑπάρχει πολὺ σοβαρὸς κίνδυνος σύγχυσης μεταξὺ ἀνυπόστατων προσωπικῶν γνωμῶν καὶ ἐπιστημονικὰ τεκμηριωμένων θέσεων ἢ ἀκόμη χειρότερα κίνδυνος ἀναγόρευσης τῆς ἀνυπόστατης ὑπόθεσης σὲ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια πού ἔχει ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ἀξιώσεις ὑποχρεωτικῆς καὶ καθολικῆς ἀποδοχῆς. Καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα πού προσάγει ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος γιὰ τὴν τεκμηρίωση τοῦ ἀνωτέρω ἰσχυρισμοῦ του δὲν ἔχουν οὔτε σοβαρὰ ἱστοριοφιλολογικὰ, ἀλλὰ οὔτε καὶ θεολογικά ἐρείσματα. Ἀντιλαμβανόμεστε βεβαίως ὅτι ὁ συνάδελφος δὲν εἶναι εἰδικὸς στὰ ἱστοριοδογματικὰ καὶ τὰ ἐν γένει δογματικὰ θέματα, ὥστε νὰ τεκμηριώνει τίς ἀπόψεις καὶ τοὺς ἰσχυρισμούς του μὲ τρόπο ἱστοριοδογματικὰ ἀδιαμφισβήτητο. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παραχαράσσει τὸ ἱστοριοδογματικὸ πλαίσιο καὶ τὴ σημασία τῶν ὧσων ἀναφέρει σχετικὰ ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός στὸ *Περὶ αἱρέσεων* ἔργο του, γιὰ αὐτὸ δυστυχῶς κάνει –πιθανότατα χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται– στὸ ἀνωτέρω ἄρθρο του. Στὴν προκειμένη

5. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 266.

6. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 266 ἐξ.

περίπτωση καλὰ θὰ ἔκανε νὰ περιοριστεῖ στὸ δικό του γνωστικὸ ἀντικείμενο, τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, καὶ νὰ μὴν ἀποφαίνεται ὡς εἰδήμων γιὰ θέματα ξένα πρὸς τὴν εἰδικότητά του, γιὰ τὰ ὁποῖα, ὅπως φαίνεται ἤδη ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρο του, δὲν διαθέτει ἐπαρκῆ ἐπιστημονικὴ γνώση. Ἄλλωστε ἀπὸ ὅσο γνωρίζουμε δὲν ἔχει δώσει στὸ παρελθὸν δείγματα σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς ἐνασχόλησης μὲ δογματικὰ καὶ μάλιστα μὲ χριστολογικὰ θέματα ποὺ χρήζουν λόγῳ τῆς δυσχεροῦς κατανόησής τους εἰδικῆς μελέτης καὶ ἰδιαίτερης προσοχῆς.

Ἄς δοῦμε ὅμως ποιὰ εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀπάντηση σχετικὰ μὲ τὸ ἱστορικο-δογματικὸ πλαίσιο τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, ὅπως τὸ περιγράφει ὁ ἄγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Στὸ ἔργο του *Περὶ αἱρέσεων*, ὅπως διαπιστώνει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης, ὁ μέγας καὶ ἀκριβῆς δογματολόγος τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως περιγράφει καὶ ἀξιολογεῖ τὴν αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, ὅπως ἄλλωστε τὸ ἴδιο κάνει καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες αἵρέσεις, ἀναφερόμενος σὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ μέχρι καὶ τὴν ἐποχὴ του συνθέτουν τὸν αἰρετικὸ χαρακτήρα τῆς. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε δὲν περιορίζεται ἐν προκειμένῳ μόνο στοὺς «Αἴγυπτίους», δηλ. τὸ Διόσκορο καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του, μὲ τοὺς ὁποίους ξεκίνησε ἡ αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων τὸν Ε' αἰῶνα, «ἐπὶ Μαρκιανοῦ καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τῶν βασιλέων», ἀλλὰ ἀναφέρει καὶ τοὺς ἡγέτες τῆς αἱρέσεως αὐτῆς κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, ὅταν πλέον οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι εἶχαν ἀποσχισθεῖ πλήρως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ εἶχαν συγκροτήσῃ τὴ δική τους ἱεραρχία, ὅπως τὸν Θεοδόσιο τὸν Ἀλεξανδρέα, τὸν Ἰάκωβο τὸ Σύρο, τὸ Σεβήρο Ἀντιοχείας καὶ τὸν Ἰωάννη τὸν Φιλόπονο⁷. Μάλιστα ὁ τελευταῖος ἀπ' αὐτοὺς ὑπῆρξε εἰσηγητῆς τῆς αἱρέσεως τοῦ Τριθεϊσμοῦ, διδάσκοντας τρεῖς μερικὲς οὐσίες, ἀνταποκρινόμενες στὶς ὑποστάσεις τῆς Ἁγ. Τριάδος⁸, καὶ

7. Βλ. *Περὶ αἱρέσεων* 83, PG 94, 741 A - 744 B· Kotter (= B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, I, Berlin 1969· II, Berlin - New York 1973· III, Berlin - New York 1975· IV, Berlin - New York 1981· V, Berlin - New York 1988) IV, 49 ἔξ.

8. Βλ. Τὸ ἔργο του, στὸ ὁποῖο ὁ Ἰωάννης Φιλόπονος ἀνέπτυξε τὴν αἵρεση τοῦ Τριθεϊσμοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία ποὺ μᾶς μεταφέρει ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος (βλ. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* 18, 46-47, PG 147, 424 B - 428 A), ἀπὸ τὴν ὁποία μάλιστα ἐξαρτῶνται ὅλοι οἱ μετέπειτα ἱστορικοὶ καὶ ἐρευνητῆς μέχρι σήμερα, ἔφερε τὸν τίτλο *Διαιτητῆς ἢ Περὶ ἐνώσεως*. Κατὰ τὴν ἀποψη ὁμοῦ τοῦ H. Martin τὸ τριθεϊστικὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Φιλόπονου δὲν εἶναι τὸ ἔργο του *Διαιτητῆς*, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀποκλειστικὰ χριστολογικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ τὸ ἔργο του ποὺ ἀναφέρεται στὶς συριακὲς πηγὲς μὲ τὸν τίτλο *Περὶ Θεολογίας ἢ Περὶ Τριάδος*. Βλ. H. Martin «Jean

ὡς γνωστὸν ἡ διδασκαλία του δὲν βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος μεταξὺ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὁ Δαμασκηνός ὑπογραμμίζει «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες». Ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε, ἂν οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι ἀσπάζονταν τὴν αἵρεση τοῦ Τριθεϊσμοῦ, ἀσφαλῶς καὶ ὁ Δαμασκηνός δὲν θὰ προέβαινε σὲ μιὰ τέτοια διαπίστωση, ἀναγνωρίζοντας τὴν «ὀρθοδοξία» τους ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἐκτὸς τῆς ἀποδοχῆς τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός δὲν μιλάει γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς πρωτοεμφάνισης τῶν μονοφυσιτῶν καὶ πρὶν ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία»; Ἄγνοεῖ ὅτι ἡ θεολογικὴ φυσιογνωμία τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀντιχαλκηδονίων προσδιορίζεται κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπως ἄλλωστε καὶ κατὰ τὶς μεταγενέστερες ἐποχές, ὄχι τόσο ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Διοσκόρου ὅσο κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Σεβήρου; Ἄλλωστε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ περιγράψει ὁ Δαμασκηνός μιὰ αἵρεση ποῦ ἦταν ζωντανὴ στὴν ἐποχὴ του, γράφοντας μάλιστα τὰ *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* καὶ *Κατὰ Ἀκεφάλων* ἔργα του, ποῦ στρέφονται ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, καὶ νὰ μὴν ἀναφέρεται καθόλου στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ μόνο στὴν «ἐποχὴ τῆς πρωτοεμφάνισης τῶν μονοφυσιτῶν», καὶ μάλιστα «πρὶν ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία», ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος;

Ἐπειτα τί ἐπιχείρημα εἶναι αὐτὸ ποῦ προσάγει γιὰ τὴν τεκμηρίωση τῆς ἀπόψεώς του, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο, ἂν ὁ Δαμασκηνός μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐποχὴ του, δὲν θὰ ἔλεγε «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες», ἀλλὰ «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι εἰσί (sic)»⁹!!! Δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι, ἂν ὁ Δαμασκηνός δὲν ἀναφερόταν στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ σὲ προγενέστερη ἐποχὴ, δὲν θὰ ἔγραφε «ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες», ἀλλὰ «ὀρθόδοξοι ὑπάρξαντες»; Μάλιστα ἡ φράση «ὀρθόδοξοι ὑπάρχοντες» σημαί-

Philopone et la controverse trithéite du VI^e siècle», στὸ *Studia Patristica* 5 (1962) [=Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, Bd. 80, Berlin 1962], σ. 519 κ.ἑξ.

9. Ἐπειδὴ ἡ ἀνωτέρω πρόταση στὸ κείμενο τοῦ Δαμασκηνοῦ δὲν εἶναι ρηματικὴ ἀλλὰ μετοχικὴ, ἡ σωστὴ πρόταση θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὄχι «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι εἰσί», ὅπως προτείνει ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, ἀλλὰ «τὰ δὲ ἄλλα πάντα ὀρθόδοξοι ὄντες». Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡ μετοχὴ «ὄντες» δὲν θὰ διέφερε νοηματικὰ σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ μετοχὴ «ὑπάρχοντες».

νει κατά τὸ Δαμασκηνὸ ὄχι μόνο ὅτι αὐτοὶ ἦταν «ὀρθόδοξοι» σὲ προγενέστερη ἐποχή, ἀλλὰ καὶ ὅτι «ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι» μέχρι τὴν ἐποχὴ του. Τὸ γεγονός ὅτι εἴμαστε Καθηγητὲς Πανεπιστημίου δὲν σημαίνει ὅτι μπορούμε νὰ λέμε ὅ,τι θέλουμε, ὅταν μάλιστα δὲν εἴμαστε εἰδικοί στὰ θέματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀποφαινόμαστε. Ἐκτὸς βέβαια κ' ἂν θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε τὴν ἐντύπωση πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντες τὰ θέματα αὐτὰ ὅτι ἤδη ἓνας Καθηγητὴς Πανεπιστημίου –δὲν ἔχει σημασία ἂν εἶναι εἰδικὸς ἢ ὄχι– διαφωνεῖ μὲ τὶς διατυπωθεῖσες ἀπόψεις κάποιου ἄλλου Καθηγητῆ, οἱ ὁποῖες ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορούν νὰ ἔχουν τὸ ἐπιβαλλόμενο ἐπιστημονικὸ κύρος! Ἔτσι ὅμως δὲν θεραπεύεται ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἀλλὰ ἡ παραεπιστημονικὴ φιλολογία.

β. Ἱστοριοδογματικὲς καὶ δογματικὲς παρανοήσεις

Ἐκεῖνο ὅμως πού προξενεῖ ἰδιαίτερη ἐντύπωση, προδίδοντας τὴν ἄγνοια τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου περὶ τὰ ἱστοριοδογματικὰ καὶ τὰ ἐν γένει δογματικὰ ζητήματα εἶναι οἱ ἀπόψεις του περὶ δὴθεν «διαφαινομένων ἢ καὶ ὑπολανθανουσῶν ἀντιθέσεων» ἢ καὶ «ἀντιφάσεων» πού παρατηροῦνται κατὰ τὴ γνώμη του στὸ ἀνωτέρω ἄρθρο μας «σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο, τὰ συγγράμματα καὶ τὶς γνώμες ἢ τὴν τακτικὴ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθὼς καὶ ἄλλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας»¹⁰. Ἔτσι λ.χ. ἀποτελεῖ ἀντίφαση γι' αὐτὸν τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ χαρακτηρίζουμε στὸ ἐν λόγω ἄρθρο μας τὸν ἁγ. Ἰωάννη Δαμασκηνὸ μὲ ἐπαινετικὲς ἐκφράσεις, ὅπως «μεγάλο καὶ ἀκριβὴ δογματολόγο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» ἢ «μεγάλο... δογματολόγο τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως... πού διακρίνεται γιὰ τὴν δογματικὴ εὐαισθησία του καὶ τὴν ἀκριβολογία του» καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑποστηρίζουμε ὅτι «εἶναι ἐπιστημονικὰ ἀνεπίτρεπτο νὰ στηριχθοῦμε μονομερῶς στὸ Δαμασκηνὸ, γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων», ἐφόσον μάλιστα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἔρευνα, ὄχι μόνο «δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ ἓνα ἔστω χωρὶο τοῦ Διοσκόρου ἢ τοῦ Σεβήρου, ὅπου νὰ φαίνεται ὅτι δέχονται οἱ ἴδιοι ἀνάκραση καὶ φυρμὸ τῶν φύσεων, ὅπως τοὺς κατηγορεῖ ὁ Δαμασκηνός»¹¹, ἀλλὰ ἀντιθέτως, ὅπως ὑποστηρίζουμε

10. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 267.

11. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 267 ἐξ. Βλ. καὶ Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ὁρθοδοξία καὶ αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἁγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ», ὅπ. παρ., σ. 601.

στό ἐν λόγῳ ἄρθρο μας, ὑπάρχουν ἀρκετὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα οἱ δύο αἵρεσιάρχες ἀπορρίπτουν ρητὰ καὶ κατηγορηματικὰ τὴν ἀνάκραση, τὴ σύγχυση καὶ τὸ φυρμὸ τῶν φύσεων¹².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἀντίφαση ὑπάρχει μόνο στὴ σκέψη αὐτοῦ πού δὲν ἀντιλαμβάνεται οὔτε τὴ σημασία τῶν ἐπαινετικῶν χαρακτηρισμῶν γιὰ τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ οὔτε τὴν ὑπαρξη τοῦ προκειμένου ἐπιστημονικοῦ προβλήματος. Ὅταν χαρακτηρίζουμε τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ ὡς «μεγάλου καὶ ἀκριβῆ δογματολόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἢ τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», ἀναφερόμαστε στὴ σημασία του ὡς δογματολόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὄχι μόνο γιὰ τὸ τεράστιο δογματικὸ ἔργο του, στὸ ὁποῖο συνοψίζεται γόνιμα καὶ δημιουργικὰ ὁλόκληρη ἢ προγενέστερη ὀρθόδοξη πατερικὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια πού τὸ χαρακτηρίζει κατὰ τὴν ἔκθεση τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι στὸ βιβλίον του πού ἀποτελεῖ σύνοψη τῆς ὀρθόδοξης δογματικῆς διδασκαλίας προσέδωσε τὸν τίτλο *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, ὅπου ὄντως πραγματεύεται μὲ ἐντυπωσιακὴ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια ὁλόκληρη τὴν προγενέστερη δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε τὴν ἀπαίτηση νὰ ἐκφράζεται πάντοτε μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια, καὶ ὅταν ἀκόμη κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν διαφορῶν αἱρέσεων ἀναφέρεται σὲ ἐπιμέρους πτυχὲς τῆς διδασκαλίας τους. Ἀπόλυτη ἀκρίβεια ὑπάρχει σ' αὐτὸν κατὰ τὴν ἔκθεση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, ὅπως ἄλλωστε τὸ δηλώνει ὁ ἴδιος σαφῶς στὸν τίτλον τοῦ ἀνωτέρου δογματικοῦ ἔργου του· ὄχι στὶς ἀντιαιρετικές του ἀποσιροφές καὶ διατυπώσεις. Κι' αὐτὸ γιὰ τὸν στόχον του κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων δὲν εἶναι ἡ ἀκριβῆς ἐπιστημονικὴ τους ἀνάλυση, ἀλλὰ ἡ διαφύλαξη τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ὀλίσθησης στὴν αἵρεση καὶ ἡ διασφάλιση κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ ἄλλωστε, ὅπως θὰ δοῦμε ἀναλυτικότερα πιὸ κάτω, ἀποτελεῖ πάγια τακτικὴ ὄχι μόνο τοῦ ἅγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀλλὰ ὅλων τῶν Πατέρων πού ἀντιμετωπίζουν τίς αἱρέσεις τῆς ἐποχῆς τους. Δὲν ἐνδιαφέρονται τόσο γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴ ἀποτύπωση τῶν διαφορῶν αἱρέσεων καὶ τῶν ἐπιμέρους πτυχῶν τους, ὅπως κάνει σήμερον ἡ ἐπιστήμη τῆς Ἱστορίας ἢ τῆς Θεολογίας, ὅσο

12. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 601 ἐξ.

κυρίως και κατ' ἑξοχήν γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπισή τους, προκειμένου νὰ διασφαλίσουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὶς φθοροποιεῖς ἐπιπτώσεις τους. Κατὰ συνέπεια, παρὰ τὴν ἀκριβολογία ποὺ χαρακτηρίζει τὸν ἄγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ κατὰ τὴν ἔκθεση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκλαμβάνουμε κατ' ἀπόλυτη ἀκρίβεια τὶς λεκτικὲς διατυπώσεις καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ χρησιμοποιεῖ κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ κατανοήσουμε τὴ σημασία τους σὲ συνάρτηση μὲ τὸν κύριο ποιμαντικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ του στόχο, στὸν ὁποῖο ἀποβλέπουν.

Ἐπειτα θὰ θέλαμε στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ρωτήσουμε τὸν ἀγαπητὸ συναδέλφο: δὲν κατανοεῖ ὅτι ὑπάρχει ἐν προκειμένῳ πρόβλημα ποὺ ἀπαιτεῖ ἐπιστημονικὴ ἀπάντηση, ὅταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὁ Δαμασκηνὸς κατηγορεῖ τὸ Διόσκορο καὶ τὸ Σεβῆρο ὅτι δέχονται ἀνάκραση καὶ φυρμὸ τῶν φύσεων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ ἴδιοι ἀπορρίπτουν ρητὰ καὶ κατηγορηματικὰ τὴν ἀνάκραση, τὴ σύγχυση καὶ τὸ φυρμὸ τους; Ποιὰ ἀπάντηση θὰ μπορούσε νὰ δώσει κανεὶς στὸ ἐν λόγω πρόβλημα; Θὰ ἦταν ἀπὸ ἀποψη ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας καὶ εἰδικότερα ἀπὸ ἀποψη ἐπιστημονικῆς μεθοδολογίας σωστὸ, προκειμένου νὰ μορφώσει κανεὶς ὀρθὴ γνώμη γιὰ τὸ ἂν οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι δέχονται ἀνάκραση καὶ φυρμὸ τῶν φύσεων, νὰ στηριχθεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὶς παραπάνω κατηγορίες τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ νὰ ἀγνοήσει τελείως τὶς ρητὲς καὶ κατηγορηματικὲς διαβεβαιώσεις τοῦ Διοσκόρου καὶ τοῦ Σεβήρου, μὲ τὶς ὁποῖες ἐν εἶδει ὁμολογίας ἀπορρίπτουν καὶ καταδικάζουν τὴν ἀνάκραση, τὴ σύγχυση καὶ τὸ φυρμὸ τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωση; Καμιά ἐπιστημονικὴ βαρῦτητα δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἔχει μιὰ τέτοια μέθοδος. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωσι ποὺ θὰ ἤθελε νὰ στηριχθεῖ κανεὶς ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ Δαμασκηνό, πῶς θὰ μπορούσε νὰ συμβιβάσει τὶς παραπάνω κατηγορίες του κατὰ τῶν δύο ἡγετῶν τῶν Ἀντιχαλκηδονίων μὲ τὴ σαφὴ τοποθέτησή του, ποὺ διατυπώνει μάλιστα σὲ πλεῖστα σημεῖα τῶν ἔργων του, ὅτι οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι ὁμολογοῦν «τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν» καὶ κατὰ συνέπεια ὅτι δὲν δέχονται «σύγχυση», «ἀνάκραση» καὶ «φυρμὸ» τῶν φύσεων¹³;

13. Βλ. *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* 34, PG 94, 1452 D· *Kotter* IV, 121. Βλ. ἐπίσης ὅπ. παρ., 23, PG 94, 1448 D· *Kotter* IV, 118· 42, PG 94, 1456 A· *Kotter* IV, 122 ἔξ.· 44, PG 94, 1456 D· *Kotter* IV, 123· *Περὶ συνθέτου φύσεως, Κατὰ Ἀκεφάλων*, 2, PG 95, 116 AB· *Kotter*

Δὲν ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος ὅτι ἡ μέθοδος αὐτὴ ὀδηγεῖ σὲ λογικὸ ἀδιέξοδο καὶ ἐνέχει τὸν κίνδυνο νὰ παρουσιαστῆ ὁ μέγας καὶ ἀκριβὴς δογματολόγος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν καὶ αὐτοαναιρούμενος; Κι' αὐτὸ γιατί, ὅπως ἀναφέρουμε ἤδη στὴν ἀπάντησή μας στὶς ἀπόψεις τοῦ συντάκτη τοῦ δημοσιεύματος ποὺ κυκλοφόρησε ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἀρχιμ. Γεωργίου Καψάνη, «εἶναι ἀσφαλῶς παράλογο καὶ ἀντιφατικὸ νὰ ἰσχύουν ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο ποὺ ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ Δαμασκηνός γιὰ τοὺς Ἀντιχαλκηδόνιους. "Ἡ οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι δέχονται "σύγχυση", "ἀνάκραση" καὶ "φυρμό" τῶν φύσεων, ὅποτε ἀρνοῦνται τὴ φυσικὴ τους διαφορὰ μετὰ τὴν ἔνωση, ἢ, ἂν ὁμολογοῦν "τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν", δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δέχονται "σύγχυση", "ἀνάκραση" καὶ "φυρμό"»¹⁴. Ἡ μόνη λοιπὸν λύση ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο εἶναι κατὰ τὴν ταπεινὴ μας γνώμη ἡ λύση ποὺ προσφέρει μὲ τὴν ἐπισήμανσή του ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἐπικαλούμενος τὸν Μ. Βασίλειο: ὅταν δηλ. πρόκειται γιὰ «ἀντιλογία» κατὰ τῶν αἰρετικῶν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει ἀπόλυτη ἀκρίβεια στὶς λεκτικὲς διατυπώσεις¹⁵. Κατὰ συνέπεια, μὲ βάση τὰ παραπάνω, ἡ κατηγορία ποὺ ἀπευθύνει ὁ Δαμασκηνός στοὺς ἡγέτες τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὅτι δέχονται σύγχυση, ἀνάκραση καὶ φυρμό τῶν φύσεων δὲν ἀποδίδει κατ' ἀκρίβεια αὐτὸ ποὺ πίστευαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ συνεπάγεται, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ὀρθοδόξων προϋποθέσεων, ἢ ἀπὸ μέρους τους ταύτιση τῶν ὄρων "φύσις" καὶ "ὑπόστασις", καθὼς καὶ ἡ ὡς ἐκ τούτου ἄρνηση τῶν δυοφυσικῶν διατυπώσεων τοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνας καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ

IV, 410 ἐξ.· 4, PG 95, 117 C· Kotter IV, 412· 8, PG 95, 121 C· Kotter IV, 415· *Περὶ τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν καὶ τῶν λοιπῶν φυσικῶν ιδιωμάτων· ἐξ ἐπιδρομῆς δὲ καὶ περὶ δύο φύσεων καὶ περὶ μιᾶς ὑποστάσεως* 28, PG 95, 164 D· Kotter IV, 213.

14. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ "ὀρθοδοξία" τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ καὶ ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος. Ὁφειλόμενη ἀπάντηση σὲ βασικὲς θέσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, *Ἡ «ιδεολογικὴ» ὀρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Ἀπάντησις σὲ ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαρτζέλου*, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὄρος 2005, σσ. 89», στὸ *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 253 ἐξ.

15. Στὸ θέμα αὐτὸ θὰ ἀναφερθοῦμε ἐκτενέστερα πιὸ κάτω μὲ περισσότερα στοιχεῖα καὶ μὲ ἐπαρκῶς τεκμηριωμένο τρόπο.

ἀπόρριψη τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Κι' αὐτό, ὅπως τονίσαμε, τὸ κάνει ὁ Δαμασκηνός, γιατί ὁ στόχος του εἶναι ποιμαντικός: θέλει νὰ προφυλάξει τὸ ὀρθόδοξο ποίμνιο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἄλλωστε ἔγραψε τὸ ἔργο του *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ὀλισθησης στὴν αἵρεση¹⁶. Στὸ σημεῖο αὐτὸ αἰσθανόμεσθε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβουμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι «ἂν δὲν συνειδητοποιήσουμε αὐτὸ τὸ κριτήριο ἀξιολόγησης τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ἐκ μέρους τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ, δὲν πρόκειται νὰ κατανοήσουμε καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε σωστὰ τίς διάφορες δηλώσεις του ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτοὺς καὶ παρουσιάζονται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιφατικὲς καὶ ἀλληλοαποκλειόμενες μεταξύ τους»¹⁷.

Ἐξάλλου εἶναι πλήρως ἐσφαλμένη ἡ ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τίς παρατιθέμενες στὸ ἀνωτέρω ἄρθρο μας ἐκφράσεις δύο χωρίων τοῦ Σεβήρου, «ποὺ φαίνεται», ὅπως ὑποστηρίζει, «ὅτι γιὰ τὸ Δαμασκηνὸ ἦταν ὑποπτες, ἂν ὄχι ἐπιλήψιμες, ἔστω μετριοπαθοῦς μονοφυσιτισμοῦ ἢ ἔστω ἀκόμη ἐπικίνδυνες συγχύσεως τῶν πραγμάτων»¹⁸. Πρόκειται γιὰ τίς ἐκφράσεις «ἐν συνθέσει δὲ ὑφεστώτων» καὶ «εἷς Χριστὸς ἐν τῇ συνθέσει» τῶν ἐξῆς χωρίων: α) «Καὶ τῶν ἐξ ὧν ἡ ἔνωσις μενόντων ἀμειώτων καὶ ἀναλλοιώτων, ἐν συνθέσει δὲ ὑφεστώτων, καὶ οὐκ ἐν μονάσιν ἰδιοσυστάτοις... Καὶ ὡς τὰ ἐξ ὧν εἷς Χριστὸς ἐν τῇ συνθέσει, τελείως καὶ ἀμειώτως ὑφέστηκεν»¹⁹ καὶ β) «Τὸ γὰρ ἐκ δύο τινῶν συνενηνεγμένον, οὔτε τὰ ἐξ ὧν συνετέθη συνέχεεν... Τῶν μὲν ἐξ ὧν ἔστιν ὁ Χριστὸς μενόντων ἀμειώτων καὶ ἀναλλοιώτων, ἐν συνθέσει δὲ ὑφεστώτων»²⁰. Ἡ ἐπιλήψιμη δηλ. λέξη στίς ἀνωτέρω ἐκφράσεις εἶναι κατὰ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο ἡ λέξη «σύνθεσις», γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἀπέφευγε ὁ ἁγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅπως καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Πατέ-

16. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὄπ. παρ., σ. 254.

17. Βλ. ὄπ. παρ., σ. 255.

18. Βλ. Π. Μπούμη, ὄπ. παρ., σ. 268.

19. Ἀπόσπασμα ποὺ διασώζει ὁ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ἀπὸ τὸ Β΄ Λόγο τοῦ Σεβήρου *Πρὸς Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν* (Κατὰ Μονοφυσιτῶν, PG 86, 1848 A). Βλ. καὶ Π. Μπούμη, ὄπ. παρ., σ. 268 ἐξ.

20. Ἀπόσπασμα ποὺ διασώζει ὁ μοναχὸς Εὐστάθιος (*Ἐπιστολὴ πρὸς Τιμόθεον Σχολαστικόν, Περὶ δύο φύσεων κατὰ Σεβήρου*, PG 86, 912 CD). Βλ. καὶ Π. Μπούμη, ὄπ. παρ., σ. 269.

ρες τῆς Ἐκκλησίας, χρησιμοποιώντας ἢ προτιμώντας ἀντ' αὐτῆς τὴ λέξη «ἔνωσις»²¹.

«Φαίνεται λοιπόν», γράφει ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, «ὅτι ἡ χρησιμοποίηση μάλιστα, ὅπως ἐχρησιμοποιεῖτο, τοῦ ὄρου *σύνθεσις* ἀντὶ *ἔνωσις* τῶν δύο φύσεων ἐφαίνετο στὸν Δαμασκηνὸ ἀδόκιμη, ἂν ὄχι ὑποπτη τουλάχιστον γιὰ συγχύσεις ἢ ἀμφιλογίες»²². Ὅπως μάλιστα διατείνεται στὴ συνέχεια, «καὶ μόνο ἡ λέξη “σύνθεσις”, τὴν ὁποία χρησιμοποιεῖ ὁ Σεβήρος π.χ. στὰ ἀνωτέρω χωρία, δίνει λαβὴ (καί) στὸν Ἰωάννη Δαμασκηνὸ ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ὁποία εἶχε ὑπ' ὄψη τοῦ ὁ Δαμασκηνός, νὰ τὸν θεωρεῖ τουλάχιστον ὡς ὑποπτον αἰρέσεως, γιὰτὶ μὲ τὴν χρησιμοποίηση τῆς λέξεως αὐτῆς ἀντὶ τῆς καθιερωμένης λέξεως “ἔνωσις” προξενεῖ σύγχυση στὸ ζήτημα τῶν δύο φύσεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖες ἠνώθησαν –ὄχι συνετέθησαν– ἀσυγχύτως ἀτρέπτως... Οἱ λέξεις *συνετέθησαν* καὶ *σύνθεσις* δὲν ἀποκλείουν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὀδηγοῦν στὴ σύγχυση καὶ στὴν ἀνάκραση»²³. Πρὸς ἐπίρρωση τῆς ἀπόψεώς του προσάγει χωρία ἀπὸ τὴ *Δογματικὴ* τῶν Καθηγητῶν Π. Τρεμπέλα καὶ Ἰω. Καρμίρη²⁴, ἀδυνατώντας δυστυχῶς νὰ κατανοήσῃ σωστὰ τὴ δογματικὴ σημασία τους, ἐνῶ παράλληλα, γιὰ νὰ διευκρινίσει τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου «σύνθεσις» στὴ Χριστολογία τῶν Πατέρων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ, προσφεύγει στὴ χημικὴ σημασία ποὺ ἔχει ὁ ἐν λόγῳ ὄρος στὸ *Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* (ἐκδ. «Πρωίας») ²⁵, χρησιμοποιώντας κατὰ τρόπο ἀπαράδεκτο τὴ Χημεία ὡς κριτήριον τῆς Θεολογίας. «Μὴ λησμονοῦμε», γράφει ἐπὶ λέξει, «τὸ ὅτι στὴ χημεία χρησιμοποιοῦμε τὴ λέξη σύνθεση, ὅταν ἀπὸ δύο διαφορετικὰ ὑλικά χημικὰ στοιχεῖα μὲ τὴν ἔνωσή τους δημιουργεῖται ἓνα νέο στοιχεῖο τελείως διαφορετικόν... (π.χ. $H_2O = \text{Νερό}$). Ἄλλο ἔνωσις τῶν δύο φύσεων καὶ ἄλλο σύνθεσις τῶν δύο φύσεων (ὅπου ἔχουμε νέο ὑλικόν)»²⁶!!!

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἂς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι, ὅταν ἀναφερόμαστε σ' ἓνα ἀίρετικὸ γιὰ τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ

21. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 269.

22. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 269.

23. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 271.

24. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 269 ἔξ.

25. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 270 ἔξ.

26. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 271.

Σεβήρος, δὲν σημαίνει ὅτι μποροῦμε νὰ λέμε ὅ,τι θέλουμε, γιὰ νὰ τεκμηριώσουμε τὸν αἰρετικὸ χαρακτῆρα τῆς διδασκαλίας του. Ἔργο καὶ εὐθύνη τῆς ἐπιστήμης τῆς Θεολογίας εἶναι νὰ διερευνᾷ καὶ νὰ ἀναδεικνύει τὴν ἀληθῆ ἔννοια τῆς διδασκαλίας ὄχι μόνον τῶν Πατέρων ἀλλὰ καὶ τῶν αἰρετικῶν. Κι' αὐτὸ γιὰτί, ἀφοῦ ἡ δογματικὴ θεολογία τῶν Πατέρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν εἶναι παρὰ ἀπάντηση στὴν πρόκληση τῶν αἱρέσεων, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι θὰ πρέπει κανεὶς νὰ κατανοήσει καλὰ τὴν αἰρετικὴ πρόκληση, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κατανοήσει ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ τὴν πατερικὴ θεολογία.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιστημολογικὴ αὐτὴ ἐπισήμανση θὰ θέλαμε νὰ ρωτήσουμε τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο: Ἔτσι ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔρευνα γιὰ κατανόηση τῶν θεολογικῶν ὄρων, προσφεύγοντας σὲ ἄσχετες μὲ τὴν θεολογία σημασίες γενικῶν λεξικῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας; Προσωπικὰ δὲν εἶμαστε κατὰ τῆς χρήσης τῶν λεξικῶν στὴν προσπάθεια γιὰ κατανόηση τῶν θεολογικῶν κειμένων. Πρέπει ὅμως τὰ λεξικά αὐτὰ νὰ εἶναι εἰδικά, καὶ ἐν προκειμένῳ θεολογικά, καὶ μάλιστα ἀναφερόμενα στὴν πατερικὴ θεολογικὴ ὀρολογία, γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ κατανοήσει σωστὰ τὴ σημασία τῶν πατερικῶν θεολογικῶν ὄρων, καὶ ὄχι ἀπλῶς γενικὰ λεξικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἄν ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος χρησιμοποιοῦσε λ.χ. τὸ λεξικὸ τοῦ G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford 1961, σ. 1328 ἐξ., ὅπου ἀναφέρεται ἡ ἔννοια ποῦ ἔχει ὁ ἐν λόγῳ ὄρος κατὰ τοὺς Πατέρες στὴ Χριστολογία, θὰ διαπίστωνε ὅτι τόσο γιὰ τοὺς Πατέρες ὅσο καὶ γιὰ τοὺς Σεβηριανούς οἱ ὄροι «ἔνωσις» καὶ «σύνθεσις» εἶναι στὴ Χριστολογία συνώνυμοι καὶ θὰ ἀποκοῦσε ἔτσι τὴ δυνατότητα νὰ κατανοήσει σωστὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς Π. Τρεμπέλα καὶ Ἰω. Καρμίρη. Δὲν πρόσεξε δυστυχῶς ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος ὅτι μὲ τὰ γραφόμενά τους οἱ δύο ἀείμνηστοι καθηγητὲς δὲν ἀρνοῦνται τὴ «σύνθεση» τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ ὑπὸ τὴν ὀρθόδοξη καὶ πατερικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, ὡς λαμβάνουσα δηλ. χώρα στὴν ὑπόσταση τοῦ Λόγου «ἀσυγχύτως» καὶ «ἀτρέπτως», ὅπως θὰ δοῦμε ἐκτενέστερα πιὸ κάτω, ἀλλὰ τὴν ἀρνοῦνται, ὅπως τὴν δέχονταν οἱ Μονοφυσίτες, δηλ. μὲ τρόπο συγχυτικὸ, ὥστε ἀπὸ τίς δύο φύσεις νὰ προκύπτει μία ἐνιαία καὶ καινούρια ἐν Χριστῷ φύση.

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' αὐτὸ τίθεται εὐλόγα τὸ ἐρώτημα: εἶναι δυνατὸ νὰ προσπαθεῖ κάποιος νὰ οἰκοδομήσει μιὰ ἐπιχειρηματολογία, μὲ σκοπὸ νὰ ἐρμηνεύσει τὴ στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τοῦ Σεβήρου ἐπὶ τῇ βίασει τοῦ ὄρου «σύνθεσις», καὶ νὰ ἀγνοεῖ ἢ νὰ ἀδια-

φορεῖ γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου αὐτοῦ στὴ Χριστολογία τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθὼς καὶ τῶν προγενεστέρων Πατέρων, στοὺς ὁποῖους στηρίζεται ὁ Δαμασκηνός; Δυστυχῶς αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο.

Ἐπὶ τῇ βάσει ποιοῦ χωρίου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἢ καὶ προγενεστέρων Πατέρων ὁδηγήθηκε στὸ συμπέρασμα ὅτι «Ἄλλο ἔνωσις τῶν δύο φύσεων καὶ ἄλλο σύνθεσις τῶν δύο φύσεων»; Ἦδη στὴ Χριστολογία τοῦ ὁ ἁγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ταυτίζει ἐννοιολογικὰ τοὺς ὄρους «ἔνωσις» καὶ «σύνθεσις», ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δύο παρακάτω ἐνδεικτικὰ ἀναφερόμενα χωρία:

α) «Τοιγάρτοι, φασί, παραιτητέον εἰκότως, ἄνθρωπον δοῦναι τέλειον, τὸν *συνενωθέντα* τῷ Λόγῳ ναόν, ἵνα καὶ ἡ *σύνθεσις*, ἥπερ ἂν ἐπὶ Χριστῷ νοοῖτο τυχόν, ἀκριβῆ τε καὶ ἀδιάβλητον τὸν ἑαυτῆς ἀποσώζοι λόγον»²⁷.

β) «...δύο τὰς φύσεις εἶναι φαμεν τὰς *ἐνωθείσας*, ἓνα δὲ Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον, τὸν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον. Καί, εἰ δοκεῖ, δεξώμεθα πρὸς παράδειγμα τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς *σύνθεσιν*, καθ' ἣν ἔσμεν ἄνθρωποι. *Συντεθειμέθα* γὰρ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ὁρῶμεν δύο φύσεις, ἑτέραν μὲν τὴν τοῦ σώματος, ἑτέραν δὲ τὴν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' εἷς ἐξ ἀμφοῖν *καθ' ἔνωσιν* ἄνθρωπος. Καὶ οὐχ ὅτι ἐκ δύο *συντέθεται* φύσεων ὁ ἄνθρωπος, δύο ἀνθρώπους τὸν ἓνα νομιστέον, ἀλλ' ἓνα τὸν αὐτὸν *κατὰ σύνθεσιν*, ὡς ἔφην, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος»²⁸.

Ἡ ἴδια δὲ ἀκριβῶς ἐννοιολογικὴ ταυτότητα τῶν ὄρων «ἔνωσις» καὶ «σύνθεσις» ἀπαντᾷ καὶ σὲ μεταγενέστερους Πατέρες²⁹ καὶ ἰδιαίτερα στὸ

27. *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς καὶ ὅτι Χριστὸς εἷς καὶ Κύριος*, PG 75, 1209 B.

28. *Ἐπιστολὴ 45, Πρὸς Σούκκενσον ἐπίσκοπον Διοκισαρείας*, PG 77, 233 A· ACO I, 1, 6, 154.

29. Βλ. ἐνδεικτικὰ Εὐσταθίου μοναχοῦ, *Ἐπιστολὴ πρὸς Τιμόθεον Σχολαστικόν, Περὶ δύο φύσεων κατὰ Σενήρου*, PG 86, 908 B: «Ἐὰρ οὐ δοκεῖ σοι μετὰ τὴν *σύνθεσιν*, ἡγουν *ἔνωσιν*, δύο καὶ εἰδέναι καὶ ὀνομάζειν φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ ταῦτα ἐνυποστάτους;»· Λεοντίου Βυζαντίου, *Κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Εὐτυχανιστῶν 1*, PG 86, 1304 A: «Περὶ δὲ τῶν κατὰ σύνθεσιν, ἡγουν συμπλοκῆν, ἢ κρᾶσιν, ἢ ἔνωσιν, ἢ ὅπως ποτὲ φίλον καλεῖν, τὰς οὐσιώδεις τῶν ἑτεροειδῶν σχέσεις...»· *Κατὰ τῶν δύο τὰς ὑποστάσεις Χριστοῦ λεγόντων, τὴν δὲ οἰانوῦν σύνθεσιν ἐπ' αὐτοῦ οὐχ ὁμολογούντων 4, 3*, PG 86, 1657

Δαμασκηνό, οί ὅποιοι ἀκολουθοῦν ἐν προκειμένῳ πιστὰ τὸν ἅγ. Κύριλλο Ἀλεξανδρείας. Μάλιστα ὁ Δαμασκηνός στὰ *Διαλεκτικά* του, δίνοντας ἀναλυτικὰ τὴν ἀκριβῆ ἐννοιολογικὴ σημασία τῶν ὄρων «ἔνωσις» καί «σύνθεσις», καθιστᾶ σαφῆς ὅτι καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ὄροι μποροῦν νὰ νοηθοῦν εἴτε μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀσυγχύτου καὶ ἀτρέπτου ἐνώσεως ἢ συνθέσεως δύο ἢ καὶ περισσότερων ἑτερόκλητων στοιχείων, εἴτε μὲ τὴν ἔννοια τῆς συγχύσεως τῶν στοιχείων αὐτῶν σὲ μία νέα ὄντοτητα. Ὅπως διευκρινίζει χαρακτηριστικὰ, «Ἐνωσις γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους· ἢ γὰρ κατὰ φυρμὸν γίνεται ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων ἀναφυρομένων καὶ μινυμένων, ἢ κατὰ κόλλησιν ὡς ἐπὶ χαλκοῦ καὶ μολύβδου, ἢ κατὰ ἁρμονίαν ὡς ἐπὶ λίθων καὶ ξύλων, ἢ κατὰ σύγχυσιν ὡς ἐπὶ τῶν τηκτῶν καὶ τῶν μεταλλικῶν, τηκτῶν μὲν κηροῦ καὶ πίσεως καὶ τῶν τοιούτων, μεταλλικῶν δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ τῶν τοιούτων, ἢ κατὰ ἀνάκρασιν ὡς ἐπὶ τῶν ὑγρῶν, οἴνου τυχόν καὶ ὕδατος, οἴνου καὶ μέλιτος. Ἡ δὲ κατὰ σύνθεσιν ἔνωσις ἐστὶν ἢ εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν χωρὶς ἀφανισμοῦ περιχώρησις, ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ τοῦ σώματος, ἦντινα ἔνωσιν τινες σύγκρασιν ἐκάλεσαν ἢ συμφυϊαν»³⁰. Ἡ, ὅπως ὑπογραμμίζει σὲ ἄλλη συ-

C: «... ὡς συγχρόνως αὐτῇ τῇ σαρκὶ ἔχοντι τὴν σύνθεσιν ἑαυτοῦ συγγεγεννημένῳ ταύτῃ ἐξ αὐτῆς οὐσης κατὰ τὸ εἶναι ὑποχρόνως,...». Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Ὁμιλία 2, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*, 46, PG 87, 3277 C: «Ἄμα γὰρ ὁ Λόγος καὶ Θεὸς πρὸς αὐτὴν παραέγονε, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς, εἰς τὴν θείαν αὐτῆς νηδὺν εἰσελήλυθε καὶ σεσάρκωτο, καὶ ἄνευ τροπῆς σεσωμάτωτο, σάρκα προσλαβὼν ἐξ αὐτῆς τὴν ἀνήροτον, καὶ ταύτην ἐνώσας ἑαυτῷ κατ' ἄληθειαν, λογικῶς μὲν ἐμψυχωμένην, οὐ προϋποστάσαν δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνεκφράστου συνθέσεως»· 3280 A: «ὄπου δὲ ἔνωσις φυσικὴ μὴ προέρχεται, μηδ' ἢ καθ' ὑπόστασιν γίνεται σύνθεσις,...».

30. Βλ. *Κεφάλαια φιλοσοφικά* 65, PG 94, 661 B - 664 A· Kotter I, 135 ἐξ.: 158. Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περὶ ἐνώσεως* (ἀπόσπ.), PG 95, 232 C - 233 A: «Ἐνωσις ἐστὶ διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή. Γίνεται δὲ κατὰ ἰβ' τρόπους: κατὰ κράσιν, κατὰ σωρείαν, κατὰ φύσιν (sic, ἀντὶ "φύρσιν"), κατὰ ἀνάμειξιν, κατὰ σύγχυσιν, κατὰ ἁρμονίαν, κατὰ παράθεσιν, κατὰ συναλοιφήν, κατὰ οὐσίαν, κατὰ σχέσιν, κατὰ σύνθεσιν, καθ' ὑπόστασιν μόνως. Καὶ ἔστι κατὰ κράσιν, ὡς ἐπὶ τῶν ὑγρῶν· οἴνου καὶ ὕδατων. Κατὰ σωρείαν, ὡς ἐπὶ ξηρῶν· σίτου καὶ κριθῆς. Κατὰ φύρσιν, ὡς ἐπὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ· γῆς καὶ ὕδατος. Κατὰ ἀνάμειξιν, ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων. Κατὰ σύγχυσιν, ὡς ἐπὶ τηκτῶν· χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κηροῦ καὶ πίσεως. Κατὰ ἁρμονίαν, ὡς ἐπὶ λίθων. Κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ σανίδων. Κατὰ συναλοιφήν, ὡς ἐπὶ λαμπάδος ἐκ πυρὸς προερχομένης καὶ αὐθις ἐνουμένης. Κατὰ οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ἀτόμων, Πέτρου καὶ Παύλου, ἢ τινων ἵππων, ἢ βοῶν, ἢ ἐτέρων ζώων. Κατὰ σχέσιν, ὡς ἐπὶ φίλων καὶ γνωμῶν εἰς ἓν θέλημα συνερχομένων. Κατὰ σύνθεσιν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Καθ' ὑπόστασιν δὲ ἐπὶ μόνῃς λέγεται τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐν γὰρ πρόσωπον ἔσχον αἱ

νάφεια, ἀναφερόμενος εἰδικὰ στὶς διάφορες σημασίες τοῦ ὄρου «σύνθεσις», «Σύνθεσις ἐστὶ δι' ὅλου τῶν μερῶν εἰς ἄλληλα περιχώρησις³¹. Σύνθεσις ἐστὶ τὸ ἐξ ἄλλου καὶ ἄλλου εἰς ἓν ποιῆσαι ἢ διαιρετῶς ἢ συγκεχυμένως ἢ οὕτως καὶ οὕτως. Σύνθεσις ἐστὶ τὸ ἐκ διαφόρων συνεστὸς καὶ τὴν ἐκάστου ιδιότητα μὴ γνωρίζον»³².

Μὲ βάση λοιπὸν τὶς παραπάνω ἐννοιολογικὲς διασαφήσεις καὶ ἀκολουθώντας τοὺς προγενέστερους Πατέρες ὁ Δαμασκηνός δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ ἐπιφύλαξη νὰ χρησιμοποιεῖ στὴ Χριστολογία τοῦ τόσο τὸν ὄρο «ἔνωσις» ὅσο καὶ τὸν ὄρο «σύνθεσις», τονίζοντας ἢ προϋποθέτοντας πάντοτε τὸ ἀσύγχυτο καὶ ἄτρεπτο τῆς ἐνώσεως ἢ συνθέσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων. Θεωρεῖ μάλιστα τοὺς δύο αὐτοὺς ὄρους ὡς ταυτόσημους στὴ Χριστολογία τοῦ, γι' αὐτὸ καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἔνωση τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ὡς «κατὰ σύνθεσιν»³³. Ἀκολουθώντας δὲ ἐν προκειμένῳ τοὺς Πατέρες τῆς Ε΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου³⁴, ταυτίζει τὴν

δύο φύσεις, καὶ οὐ δύο, κατὰ τὸν λῆρον Νεστόριον. Λέγεται δὲ καὶ οὐσιώδης ἢ τοιαύτη ἔνωσις, καὶ ἀληθής, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. Καὶ ἄλλως δέ, καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις ἐστὶν ἡ τῶν ἑτεροουσιῶν εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος, σωζομένης ἐκάστῳ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς φυσικῆς ιδιότητος».

31. Γιὰ τὴ σωστὴ κατανόηση τοῦ ὄρου «περιχώρησις» στὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ ὄρου αὐτοῦ νοοεῖται πάντοτε κατὰ τὸ Δαμασκηνὸ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀσύγχυτης καὶ ἄτρεπτης ἔνωσης δύο ἢ καὶ περισσοτέρων ὄντων, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἀπὸ τὴ χρῆση τοῦ ὄρου αὐτοῦ τόσο στὴν Τριαδολογία (βλ. *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 8, PG 94, 829 Α· Kottler II, 29· 14, PG 94, 860 Β· Kottler II, 42· 91, PG 94, 1181 Β· Kottler II, 212· *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* 78, PG 94, 1476 ΑΒ· Kottler IV, 135· *Περὶ συνθέτου φύσεως, Κατὰ Ἀκεφάλων*, 4, PG 95, 117 CD· Kottler IV, 413) ὅσο καὶ στὴν Χριστολογία τοῦ (βλ. *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 47, PG 94, 993 D - 996 Α· Kottler II, 115· 48, PG 94, 1000 Α· Kottler II, 117· 51, PG 94, 1012 C· Kottler II, 126· 52, PG 94, 1013 Β· Kottler II, 127· 59, PG 94, 1052 Α· Kottler II, 146· 61, PG 94, 1069 Α· Kottler II, 155· 63, PG 94, 1077 Β· Kottler II, 160· 91, PG 94, 1184 BCD· Kottler II, 214· *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* 52, PG 94, 1461 C· Kottler IV, 127· 81, PG 94, 1480 Β· Kottler IV, 139· *Περὶ συνθέτου φύσεως, Κατὰ Ἀκεφάλων*, 4, PG 95, 117 D - 120 Α· Kottler IV, 413· *Λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ* 2, PG 96, 549 Α· Kottler V, 438· *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Σάββατον* 18, PG 96, 617 Α· Kottler V, 129). Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἀσύγχυτη καὶ ἄτρεπτη ἔνωση δύο ἢ καὶ περισσοτέρων ὄντων ἀποτελεῖ κατὰ τὸ Δαμασκηνὸ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ μεταξὺ τους «περιχώρηση».

32. Βλ. Kottler I, 162.

33. Βλ. *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 47, PG 94, 993 Β· Kottler II, 114.

34. Βλ. Mansi (= J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio*, Graz ²1960-1961) IX, 377· ACO (= *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ἔκδ. E. Schwartz, Berolini et Lipsiae 1927-1940) IV, 1, 241.

«κατὰ σύνθεσιν» ἔνωση μὲ τὴν «καθ' ὑπόστασιν»³⁵. Ὅπως σημειώνει χαρακτηριστικά, «Ἰστέον δέ, ὡς τινες τῶν πατέρων τὸ τῆς κράσεως ὄνομα ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου οὐ κατεδέξαντο, τὴν δὲ κατὰ σύνθεσιν ἔνωσιν ἅπαντες. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἢ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις ἢ κατὰ σύνθεσιν»³⁶. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὄχι μόνον θεωρεῖ τὴ «θεότητα» καὶ τὴν «ἀνθρωπότητα» ὡς «καθ' ὑπόστασιν ἔνωθείσας» φύσεις, ἀλλὰ τὶς χαρακτηρίζει καὶ ὡς «συντεθέντα» (ἐνν. στοιχεῖα) ἐν Χριστῷ³⁷, καθιστώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σαφές ὅτι τόσο ὁ ὅρος «ἔνωσις» ὅσο καὶ ὁ ὅρος «σύνθεσις» μποροῦν νὰ νοηθοῦν ἀπολύτως ὀρθόδοξα κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση βεβαίως τοῦ ἀσυγχύτου καὶ ἀτρέπτου τῆς ἔνώσεως ἢ συνθέσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων. Μὲ ἄλλα λόγια ἢ εἰδοποιὸς διαφορὰ μεταξὺ τῆς ὀρθόδοξης καὶ τῆς αἰρετικῆς σημασίας κατὰ τὴ χρῆση τῶν δύο αὐτῶν ὄρων συνίσταται κατὰ τὸ Δαμασκηνὸ στὴν ἀποδοχὴ ἢ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ἀσυγχύτου καὶ ἀτρέπτου τῆς ἔνώσεως ἢ συνθέσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ ὄχι στοὺς ὄρους καθ' ἑαυτούς.

Ἄλλὰ ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὸ γεγονός ὅτι ὁ Δαμασκηνός, ἀκολουθώντας τὴν προγενέστερη πατερικὴ παράδοση³⁸, ἀποκαλεῖ τὸν Χριστὸ ἐπανελημμένως «σύνθετον ὑπόστασιν», ἄλλοτε προϋποθέτοντας καὶ ἄλλοτε ὑπογραμμίζοντας σαφῶς τὴν ἀσύγχυτη καὶ ἀτρέπτη ἔνωση ἢ σύνθεση τῶν δύο φύσεων στὴν ὑπόστασι τοῦ Θεοῦ Λόγου³⁹. Αὐτὸ δηλώνει τουλάχιστον ὁ τρόπος,

35. Βλ. ὅπ. παρ., PG 94, 993 B· Kotter II, 114.

36. Βλ. *Κεφάλαια φιλοσοφικά* 65, PG 94, 664 A· Kotter I, 136.

37. Βλ. *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 60, PG 94, 1065 B - 1068 A· Kotter II, 154: «Ἐπι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶς συντεθέντων συντεθεῖσθαι λέγεται· οὐ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος συντεθεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ πλίνθου καὶ ξύλων. Ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγειν ἐκ πέντε συγκεῖσθαι φύσεων, ἐκ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ ψυχῆς. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ προσεχῶς συντεθέντα, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα».

38. Βλ. λ.χ. Λεοντίου Βυζαντίου, *Κατὰ Νεστοριανῶν* 2, 24, PG 86¹, 1535 ABCD· Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Πρὸς Θαλάσσιον* 60, PG 90, 620 C· 62, PG 90, 648 B.

39. Βλ. ἐνδεικτικὰ ὅπ. παρ., 47, PG 94, 993 BC· 996 B· Kotter II, 114 ἐξ· 116· 48, PG 94, 997 B· Kotter II, 116· 49, PG 94, 1000 C· Kotter II, 118· 51, PG 94, 1008 C - 1009 A· Kotter II, 123· *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* 24, PG 94, 1449 BC· Kotter IV, 119· 43, PG 94, 1456 BC· Kotter IV, 123· 52, PG 94, 1461 C· Kotter IV, 127· 74, PG 94, 1472 C· Kotter IV, 133· 79, PG 94, 1476 C· Kotter IV, 136· 81, PG 94, 1480 A· Kotter IV, 138. Πρβλ. καὶ *Κεφάλαια φιλοσοφικά* 41, PG 94, 609 A - 612 A· Kotter I, 108.

μὲ τὸν ὁποῖο διατυπώνει τὴ σκέψη του, θεωρώντας τὸν ὄρο «σύνθεσις» ἀκατάλληλο γιὰ τὴ δήλωση τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐν Χριστῷ. Γράφει χαρακτηριστικὰ ἐπὶ λέξει: «Ἄρα ἐκτὸς τῆς λέξεως *κρᾶσις* κ.τ.τ.ὸ. οὔτε ἡ λέξις *σύνθεσις* εἶναι δόκιμη, γιατί ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι συντεθειμένος, οὔτε σύνθετος ἀπὸ δύο φύσεις...»⁴⁰. Δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι, ἂν ὁ ὄρος «σύνθεσις» ἦταν ἀδόκιμος, ἔχοντας σεβηριανικὴ σημασία καὶ ὄχι τὸ παραπάνω ὀρθόδοξο ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο, θὰ ἦταν ἀδύνατο γιὰ τὸ Δαμασκηνὸ νὰ θεωρεῖ τὸν Χριστὸ σύνθετο ἀπὸ δύο φύσεις, ἀποκαλώντας τον γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο «σύνθετον ὑπόστασιν»⁴¹;

Κατὰ συνέπεια, ἂν ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, ἀντὶ νὰ προσφύγει σὲ ἄσχετα λεξικά τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, συμβουλευόταν τὶς ἐννοιολογικὲς διασαφήσεις τῶν θεολογικῶν ὄρων «ἔνωσις» καὶ «σύνθεσις» ποὺ κάνει ὁ Δαμασκηνὸς στὰ *Διαλεκτικά* του, δὲν θὰ κατέληγε στὸ ἐσφαλμένο συμπέρασμα ὅτι καὶ μόνο ἡ λέξις «σύνθεσις», ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Σεβήρος στὰ ἀνωτέρω χωρία, δίνει λαβὴ στὸ Δαμασκηνὸ νὰ τὸν θεωρεῖ τουλάχιστον ὡς ὑποπτο γιὰ αἴρεση, γιατί μὲ τὴ χρησιμοποίηση τῆς λέξεως αὐτῆς ἀντὶ τῆς καθιερωμένης «ἔνωσις» δημιουργεῖται σύγχυση στὸ ζήτημα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ⁴². Ἄλλωστε ἀπὸ τὰ χωρία ποὺ ἀναφέρουμε ἤδη στὸ ἐν λόγω ἄρθρο μας φαίνεται σαφῶς ὅτι ὁ Σεβήρος χρησιμοποιεῖ ἐναλλάξ τοὺς ὄρους «ἔνωσις» καὶ «σύνθεσις»⁴³, θεωρών-

40. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 271.

41. Βλ. κυρίως *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως* 47b, Kotter II, 113: «Οὕτω καὶ τὴν σάρκωσιν τοῦ κυρίου ἐν μιᾷ ὑποστάσει τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων οὐ νόμῳ φύσεως, ...ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἐκ δύο φύσεων»· 48, PG 94, 997 B· Kotter II, 116: «Ἐπὶ οὖν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ... δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκομεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον»· 51, PG 94, 1009 A· Kotter II, 123: «Σεσάρκωται τοίνυν ἐξ αὐτῆς προσλαβόμενος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ὥστε αὐτὴν χρηματίσαι τῇ σαρκὶ ὑπόστασιν τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν καὶ σύνθετον γενέσθαι τὴν πρότερον ἀπλὴν οὖσαν τοῦ λόγου ὑπόστασιν, σύνθετον δὲ ἐκ δύο τελείων φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος»· *Κατὰ Ἰακωβιτῶν* 43, PG 94, 1456 BC· Kotter IV, 123: «δύο φύσεις ἔσαι ὁ Χριστός, ὃς οὐ φύσις μία ἐστίν, ἀλλ' ὑπόστασις μία σύνθετος ἐκ δύο φύσεων»· 79, PG 94, 1476 C· Kotter IV, 136: «υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ θεοῦ καὶ πατὴρ υἱὸς ἀνθρώπου ἐγένετο ἐκ δύο φύσεων μία ὑπόστασις σύνθετος».

42. Βλ. ὅπ. παρ.

43. Πρόκειται γιὰ τὰ δύο παρατιθέμενα ἀνωτέρω ἀποσπάσματα, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἀπόσπασμα ποὺ διασώζει ὁ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Σεβήρου *Πρὸς*

τας τους προφανῶς ὡς συνώνυμους, καὶ αὐτὸ ὄφειλε νὰ τὸ λάβει σοβαρὰ ὑπόψη του στὸ θεολογικὸ προβληματισμὸ του ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος. Ἐξάλλου, ἂν εἶχε ὑπόψη του τὰ *Διαλεκτικὰ* τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ δὲν παρασυρόταν ἀπὸ τὸ *Λεξικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* τῆς «Πρωίας», ἢ «σύνθεση» τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων δὲν θὰ μπορούσε νὰ παραλληλιστεῖ μὲ τὴν παρεξηγήσιμη χημικὴ ἔνωση H_2O (!), ἀλλὰ μὲ τὴν ὀρθόδοξη πατερικὴ εἰκόνα τῆς ἐνώσεως σώματος καὶ ψυχῆς, ὅπως συμβαίνει λ.χ. στὸν ἅγ. Κύριλλο Ἀλεξανδρείας καὶ στὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τοὺς ὅρους καθ' ἑαυτοὺς ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία καὶ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴ διατύπωση τῆς ὀρθόδοξης Χριστολογίας εἶναι, ὅπως τονίσαμε καὶ παραπάνω, ἡ ὑπογράμμιση τοῦ ἀσυνγύτου καὶ ἀτρέπτου τῆς ἐνώσεως ἢ τῆς συνθέσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων. Καὶ αὐτὸ τουλάχιστον φαίνεται νὰ τὸ δέχεται ρητὰ καὶ ἀπερίφραστα στὰ παρατιθέμενα ἀνωτέρω χωρία ὁ Σεβῆρος. Ἄλλου λοιπὸν ἄς ἀναζητήσῃ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὴν ἐκ μέρους τοῦ Δαμασκηνοῦ θεώρηση τοῦ Σεβῆρου ὡς αἰρετικοῦ· ὄχι στὰ παραπάνω δύο χωρία, γιὰτι αὐτὰ ἀπὸ ἄποψη δογματικῆς διατυπώσεως εἶναι ἀπολύτως ὀρθόδοξα καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν προσφέρονται γιὰ ἐκμετάλλευση περὶ τοῦ ἀντιθέτου.

γ. Ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων καὶ ἐπιστημονικὴ ἢ δογματικὴ ἀκρίβεια

Στὸ ἐν λόγω ἄρθρο μας, ἀναφερόμενοι στὸ θέμα τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης τῶν αἱρέσεων καὶ τῆς ἀκρίβειας τῶν πατερικῶν χαρακτηρισμῶν πού ἀναφέρονται στοὺς αἰρετικούς καὶ τὴ διδασκαλία τους τονίζουμε ὅτι «θὰ πρέπει πάντοτε νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας ὅτι οἱ Πατέρες εἶναι ποιμένες καὶ ὡς ποιμένες δὲν ἐνδιαφέρονται τόσο γιὰ τὶς ἀκριβεῖς ἐπιστημονικὲς ἀναλύσεις ὅσο κυρίως καὶ κατ' ἔξοχὴν γιὰ τὴ διαφύλαξη τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῶν αἱρέσεων. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ στὴν πολεμικὴ τους κατὰ τῶν διαφόρων αἱρέσεων δὲν ἐκφράζον-

Σόλων (Κατὰ Μονοφυσιτῶν, PG 86, 1845 D: «Τὰ ἐξ ὧν ὁ Ἐμμανουὴλ ὑφέστηκει καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν οὐ τέτραπαι, ὑφέστηκε δὲ ἐν τῇ ἐνώσει καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει θεωρούμενα»). Βλ. καὶ Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ὁρθοδοξία καὶ αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό», ὅπ. παρ., σ. 602, ὑποσ. 22.

ται μὲ ἀπόλυτη ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια, ὅπως λ.χ. θὰ ἀπαιτοῦσε ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ δεοντολογία. Αὐτὸ πού τοὺς ἐνδιαφέρει πρωτίστως καὶ κυρίως εἶναι ἡ ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων καὶ ὄχι ἡ ἀκριβὴς ἐπιστημονικὴ τους προσέγγιση, ὅταν μ' αὐτὴν δὲν ἐξυπηρετοῦνται οἱ ποιμαντικοὶ τους στόχοι»⁴⁴.

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τὰ ὅσα ἀναφέρουμε ἐν προκειμένῳ εἶναι αὐτονόητα γιὰ ὅσους γνωρίζουν πατερικὴ θεολογία, ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὰ βρίσκει «λίγο αὐθαίρετα», διερωτώμενος, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίζουμε τίς ἐσωτερικὲς διαθέσεις τῶν Πατέρων «μετὰ μάλιστα ἀπὸ τὴν πάροδο τόσων αἰώνων»⁴⁵! Ἄς κάνει τὸν κόπο, προκειμένου νὰ λάβει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημά του, νὰ διαβάσει τὰ ἀντιρρητικὰ ἔργα τῶν Πατέρων κατὰ τῶν διαφόρων αἱρέσεων ἢ τίς συνοδικὲς ἀντιαιρετικὲς τοποθετήσεις τους καὶ τότε θὰ διαπιστώσει ὅτι ὅσα ἀναφέρουμε παραπάνω ὄχι μόνο δὲν εἶναι αὐθαίρετα, ἀλλὰ τὸναντίον εἶναι ἀπολύτως τεκμηριωμένα. Πρέπει νὰ ἀγνοεῖ κανεὶς τὴν πατερικὴ θεολογία, γιὰ νὰ ἀμφισβητεῖ τόσο γνωστὰ καὶ αὐτονόητα πράγματα.

Θὰ θέλαμε ἐν προκειμένῳ νὰ ρωτήσουμε τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο: «Ὅταν λ.χ. οἱ Πατέρες χαρακτηρίζουν τὸν Νεστόριο ὡς ὁμόφρονα τοῦ Παύλου Σαμοσατέως⁴⁶ ἢ τὸν Εὐτυχή ὡς ὁπαδὸ τοῦ γνωστικοῦ Οὐαλεντίνου⁴⁷, μποροῦμε νὰ ἐκλάβουμε τοὺς χαρακτηρισμοὺς αὐτοὺς κατὰ γράμμα ὡς ἀπολύτως ἀκριβεῖς, μὲ τὴν ἔννοια δηλ. ὅτι σημαίνουν τὴ δογματικὴ ταυτότητα μεταξὺ Νεστορίου καὶ Παύλου Σαμοσατέως ἢ μεταξὺ Εὐτυχοῦς καὶ Οὐαλεντίνου; Ἄν συμβεῖ κάτι τέτοιο, θὰ δημιουργηθεῖ τέτοια σύγχυση, πού δὲν θὰ μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τὴ διδασκαλία τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ ἄλλου. Κατὰ συνέπεια ἐκεῖνο πού χρειάζεται ἐν προκειμένῳ, γιὰ νὰ κατανοηθοῦν σωστὰ οἱ ἀνωτέρω πατερικοὶ χαρακτηρισμοί, εἶναι ὄχι νὰ ἐκληφθοῦν κατὰ γράμμα, ἀλλὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν μέσα στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης τῶν δύο αἵρεσιάρχων ἐκ μέρους τῶν Πατέρων. Θὰ πρέπει μὲ ἄλλα λόγια νὰ κατανοηθοῦν σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ἐπισημαινόμενα γιὰ λόγους ἀντιαιρετικῶς καὶ ποιμαντικῶς κοινὰ σημεῖα μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν αἵρεσιάρχων καὶ τῶν ἀντίστοιχων αἵρετικῶν, μὲ τοὺς ὁποίους συγκρίνονται.

44. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 603.

45. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 272.

46. Βλ. Mansi IV, 1008· ACO I, 1, 1, 101· 1, 2, 34· III, 14.

47. Βλ. Mansi VI, 540· ACO II, 1, 1, 37· 38· 145.

Αυτήν ἀκριβῶς τὴν παρατηρούμενη πολλὰς φορὲς ἔλλειψη ἀκριβολογίας τῶν Πατέρων, ὅταν στρέφονται κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους, ἐπισημαίνει ἤδη ὁ Μ. Βασίλειος, εἰρωνευόμενος μάλιστα ὄσους ἐκλαμβάνουν λ.χ. ὀρισμένες ἀνακριβεῖς ἐκφράσεις τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας κατὰ γράμμα καὶ κατ' ἀκριβεία καὶ δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς λέχτηκαν «οὐ δογματικῶς... ἀλλ' ἀγωνιστικῶς» καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενη ἀκριβολογία⁴⁸. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ ὅτι τὴν ἔλλειψη ἀκριβολογίας κατὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὴ θεωρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος ἐνίοτε ὡς ἀναγκαία καὶ δικαιολογημένη ποιμαντικὴ τακτικὴ, γιατί μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει μιὰ κάποια συμφωνία μὲ τὸν τρόπο σκέψης τοῦ ἀντιπάλου γιὰ ἐλάσσοнос ἀσφαλῶς σημασίας θέματα, προκειμένου αὐτὸς νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἐπικεντρώσει τὴν ἐπιθετικότητά του στὰ καίρια καὶ θεμελιώδη ζητήματα τῆς πίστεως. Πολὺ διαφωτιστικὰ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς θέσης αὐτῆς τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἴδιος, δικαιολογώντας τις ἀνωτέρω ἀνακριβεῖς ἐκφράσεις τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, ὁ ὁποῖος ὑπερασπιζόμενος τις ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔναντι τοῦ Ἑθνικοῦ Αἰλιανοῦ, «οὐχ ἠγεῖτο χρῆναι ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα, ἀλλ' ἔστιν ὅπη καὶ συνδιδόναί τῳ ἔθει τοῦ ἐναγομένου, ὡς ἂν μὴ ἀντιτείνου πρὸς τὰ καίρια»⁴⁹.

Παρόμοια ἐπίσης στάση μὲ αὐτὴν τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας τηρεῖ καὶ ὁ Βασίλειος Σελευκείας, ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Πατέρες κατὰ τις χριστολογικὲς ζυμώσεις τοῦ Ε' αἰῶνα καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο⁵⁰, στὴν Ἐνδημούσα σύνοδο τοῦ 448 ἔναντι

48. Βλ. Μ. Βασίλειος, *Ἐπιστολὴ 210*, 5, PG 32, 776 A: «Καθῆκεν δὲ τινα πείραν δι' ἐπιστολῆς καὶ πρὸς τὸν ὁμόψυχον ἡμῶν Ἀνθιμον τὸν Τυάνων ἐπίσκοπον· ὡς ἄρα Γρηγορίου εἰπόντος ἐν ἐκθέσει Πίστεως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐπινοίει μὲν εἶναι δύο, ὑποστᾶσει δὲ ἓν. Τοῦτο δὲ ὅτι οὐ δογματικῶς εἴρηται, ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν Διαλέξει, οὐκ ἠδυνήθησαν συνιδεῖν οἱ ἐπὶ λεπτότητι τῶν φρενῶν ἑαυτοὺς μακαρίζοντες». Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι τὴν ἀνωτέρω ἐπισημαινόμενη λεκτικὴ ἀνακρίβεια τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας τὴ δικαιολογεῖ ὁ Μ. Βασίλειος μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἐλέχθη «ἀγωνιστικῶς» πρὸς ὑπεράσπιση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ ὄχι «δογματικῶς», παρὰ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ἀναφέρεται σαφῶς σὲ δογματικὸ θέμα, ὅπως εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐνότητας καὶ τῆς ὑποστατικῆς ἐτερότητας τῶν προσώπων τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

49. Βλ. ὅπ. παρ., PG 32, 776 B.

50. Γιὰ τὴ θεολογικὴ σημασία τῆς προσωπικότητος τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ τὴ στάση του κατὰ τις χριστολογικὲς ζυμώσεις τοῦ Ε' αἰῶνα βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ἡ*

τοῦ Εὐτυχοῦς. Ὅταν κατὰ τὴ σύνοδο αὐτὴ ρωτήθηκε ὁ Εὐτυχῆς ἀπὸ τοὺς Πατέρες, ἂν δέχεται «δύο φύσεις» ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωση καὶ ἔδωσε τὴν ἀπάντησιν «Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ»⁵¹, τότε ὁ Βασιλείος Σελευκείας, θέλοντας νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ μονοφυσιτικὸ χαρακτήρα τῆς ὁμολογίας τοῦ Εὐτυχοῦς, παρενέβη καὶ τοῦ πρότεινε νὰ διορθώσῃ τὴ μονοφυσιτικὴ ὁμολογία του, προσθέτοντας σ' αὐτὴν τὴ φράση «σεσαρκωμένην καὶ ἐνανθρωπήσασαν» σύμφωνα μὲ τὴ χριστολογικὴ φόρμουλα τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Τοῦ πρότεινε ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «ἐὰν ἐκ δύο φύσεων εἴπῃς πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν εἴπῃς ἀπολελυμένως, σύγχυσιν ὑποπτεῦν λέγων καὶ σύγκρασιν· ...ἐὰν δὲ εἴπῃς τοῦ θεοῦ λόγου μίαν φύσιν σεσαρκωμένην καὶ ἐνανθρωπήσασαν, τὰ αὐτὰ λέγεις καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσι. Δῆλον γὰρ ὅτι ἄλλο μὲν τί ἐστὶν ἢ θεότης ἢ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἄλλο δὲ τι ἢ σὰρξ ἢ ἐκ τῆς μητρὸς, ἢ ἐσάρκωσεν ἑαυτόν»⁵². Ἡ ἐναλλακτικὴ αὐτὴ πρότασις τοῦ Βασιλείου Σελευκείας φάνηκε στὸν Εὐσέβιο Δορυλαίου, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε ἀπὸ τὸν Εὐτύχη νὰ ὁμολογήσῃ ρητὰ «δύο φύσεις» μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὅτι δὲν ἦταν ἀπολύτως ἰκανοποιητικὴ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τὴ σαφὴ διατύπωσιν τοῦ ὀρθοδόξου χριστολογικοῦ δόγ-

Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1990· τοῦ ἴδιου, «Ἡ συμβολὴ τοῦ Βασιλείου Σελευκείας στὴ διαμόρφωσιν τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος», στὸ *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Παμβασιλέως Χριστοῦ (14-17 Νοεμβρίου 1990)*, Προνοία καὶ προεδρία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β', Θεσσαλονίκη 1991, σ. 339-387· G. D. Martzelos, «Der Vater der dyophysitischen Formel von Chalkedon: Leo von Rom oder Basileios von Seleukeia?», στὸ *Orthodoxes Forum* 6 (1992), Heft 1, σ. 21-39 καὶ στὸ Ysabel de Andia / Peter Leander Hofrichter (Hsg.), *Christus bei den Vätern. Forscher aus dem Osten und Westen Europas an den Quellen des gemeinsamen Glaubens*, Pro Oriente, Bd. XXVII, Wiener patristische Tagungen 1 (PRO ORIENTE – Studientagung über «Christus bei den griechischen und lateinischen Kirchenvätern im ersten Jahrtausend» in Wien, 7.-9. Juni 2001, hrsg. von Ysabel de Andia und Peter Leander Hofrichter), Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien 2003, σ. 272-295.

51. Βλ. Mansi VI, 744· ACO II, 1, 1, 143. Βλ. καὶ Mansi VI, 813· ACO II, 1, 1, 173: «ἐκ δύο φύσεων λέγω τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν λέγω φύσιν».

52. Βλ. Mansi VI, 813· ACO II, 1, 1, 173. Πρβλ. Mansi VI, 637· 748· ACO II, 1, 1, 93· 114 ἔξ.

ματος και για τὸ λόγο αὐτὸ διαμαρτυρήθηκε ἔντονα ἑναντίον του μέσα στὴ σύνοδο⁵³. Λίγους μῆνες ἀργότερα, κατὰ τὴν ἀναψηλάφηση τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἐνδημούσας συνόδου τοῦ 448 στὴν Ἐνδημούσα σύνοδο τοῦ 449, ὁ Βασίλειος Σελευκείας, διαστέλλοντας τὴ στάση του ἑναντι ἐκείνης τοῦ Εὐσεβίου Δορυλαίου, διευκρίνισε τὸ σκοπὸ καὶ τὸ νόημα τῆς παραπάνω ἐναλλακτικῆς πρότασής του μὲ τρόπο πὺ εἶναι ἄκρως διαφωτιστικὸς γιὰ τὸ ὑπὸ συζήτηση θέμα μας: «εἶπον δὲ ταῦτα», ὑπογράμμισε μὲ ἔμφαση, «*διαλεγόμενος τότε (ἐνν. μὲ τὸν Εὐτυχή), οὐκ ἀποφαινόμενος*»⁵⁴. Ἐπέδειξε δηλ. τὴ στάση αὐτὴ πρὸς τὸν Εὐτυχή, ἐπιδιώκοντας νὰ τὸν κάνει μὲ τὸ διάλογο νὰ κατανοήσῃ τὸν αἰρετικὸ χαρακτήρα τῆς ὁμολογίας του καὶ νὰ τὸν πείσῃ ἔτσι νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴ σύνοδο, καὶ ὄχι γιὰτὶ ἤθελε ὁ ἴδιος (ὁ Βασίλειος) νὰ διατυπώσῃ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μὲ ἀκρίβεια τὸ χριστολογικὸ δόγμα.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ παραπάνω ἄλλη εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ διαλόγου ἢ τῆς ἀντιπαραθέσεως μὲ τοὺς αἰρετικούς, πὺ εἶναι μιὰ γλώσσα πὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀπόλυτη ἀκριβολογία, καὶ ἄλλη ἢ γλώσσα τῆς δογματικῆς ἀποφάνσεως, πὺ δὲν νοεῖται χωρὶς τὴν ἀπόλυτη ἀκρίβεια στὶς δογματικὲς διατυπώσεις. Πρόκειται, θὰ λέγαμε, ἀφενὸς γιὰ τὴ γλώσσα τῆς δογματικῆς «ἀκριβείας», πὺ εἶναι ἀναγκαία γιὰ τὴ διατύπωση ἢ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως ἐκ μέρους τῶν Ὁρθόδοξων, καὶ ἀφετέρου γιὰ τὴ γλώσσα τῆς ποιμαντικῆς «οἰκονομίας», πὺ εἶναι πολλὲς φορὲς ἀναγκαία γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἰρετικῶν, προκειμένου εἴτε νὰ κατανοήσουν οἱ ἴδιοι τὴν πλάνη τους καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἐκκλησία εἴτε νὰ διαφυλαχθεῖ τὸ ὀρθόδοξο ποίμνιο ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ὀλίσθησης στὴν αἵρεση.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ διάκριση μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω δύο μορφῶν τῆς πατερικῆς γλώσσας ἢ κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Μ. Βασιλείου μεταξὺ τῶν «ἀγωνιστικῶς» καὶ τῶν «δογματικῶς» λεγομένων ἀπὸ τοὺς Πατέρες ὑπογραμμίζει μὲ σαφὴ καὶ περιεκτικὸ τρόπο καὶ ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Πα-

53. Βλ. Mansi VI, 813· ACO II, 1, 1, 174: «Βασίλειος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· ...ἀμέλει ὁ εὐλαβέστατος Εὐσέβιος ὑπονόησας ὅτι τῷ ἀρχιμανδρίτῃ ὑποβάλλω, ἔδοξε τραχύνεσθαι εἰς ἐμέ».

54. Βλ. Mansi VI, 813· ACO II, 1, 1, 174. Βλ. καὶ Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Βασιλείου Σελευκείας καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία της*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 128 κ.έ.

λαμᾶς, στηριζόμενος μάλιστα ἐν προκειμένῳ στίς συναφεῖς ἐπισημάνσεις τοῦ Μ. Βασιλείου. «Ἐτερόν ἐστίν», σημειώνει, ὅπως ἀναφέρουμε ἤδη στο ἐν λόγω ἄρθρο μας, «ἢ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας (δηλ. τῆς ὀρθοδόξου πίστεως) ἀντιλογία καὶ ἕτερον ἢ τῆς πίστεως ὁμολογία, καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τὸν ἀντιλέγοντα, ὡς καὶ ὁ Μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐπὶ δὲ τῆς ὁμολογίας ἀκριβεία διὰ πάντων τηρεῖται καὶ ζητεῖται»⁵⁵. Μὲ ἄλλα λόγια, σύμφωνα μὲ τὴν ξεκάθαρη αὐτὴ θέση τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, πού συνοψίζει οὐσιαστικὰ τὴν προγενέστερη ποιμαντικὴ τακτικὴ τῶν Πατέρων, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει ἀκριβεία στίς λεκτικὲς διατυπώσεις, ὅταν κάνει κανεὶς «ἀντιλογία» κατὰ τῶν αἰρετικῶν· ἀπόλυτη ἀκριβεία («ἀκριβεία διὰ πάντων») ἀπαιτεῖται μόνο κατὰ τὴν «ὁμολογία» τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως ἢ μὲ ἄλλα λόγια κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος⁵⁶.

Αὐτὸ εἶναι, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου, τὸ σωστὸ καὶ ἀπαραχάρακτο νόημα τῆς διακρίσεως μεταξὺ «ὁμολογίας» καὶ «ἀντιλογίας» ἐκ μέρους τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ ὄχι ἐκεῖνο πού μᾶς παρουσιάζει στο ὑπὸ συζήτηση ἄρθρο του, δεχόμενος ὅτι ἡ φράση τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ «οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τὸν ἀντιλέγοντα» δὲν ἔχει τὸ νόημα πού τῆς ἀποδίδουμε, ἀλλὰ σημαίνει ἀπλῶς ὅτι «εἶναι ἐπιτρεπτόν ὁ ἀντιαιρετικὸς ποιμένας νὰ χρησιμοποιεῖ καὶ ἄλλες συνώνυμες λέξεις ἢ ἀναλύσεις ἢ παραφράσεις καὶ ἐπεξηγήσεις, γιὰ νὰ καταστήσει πιὸ προσιτὰ τὰ λεγόμενά του ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς ἢ ἀναγνώστες»⁵⁷! Ἐξάλλου τὸ νόημα αὐτὸ τῆς διακρίσεως μεταξὺ «ὁμολογίας» καὶ «ἀντιλογίας» κατὰ τὸν ἁγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ εἶναι, ὅπως ἀντιλαμβανόμαστε, ἀπολύτως κατανοητό, γιὰ τὸ κριτήριο τῶν Πατέρων κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων εἶναι, ὅπως τόνισαμε, ποιμαντικὸ καὶ ὄχι, θὰ λέγαμε, ἐπιστημονικὸ μὲ τὴ σύγχρονη ση-

55. Βλ. «Τόμος συνοδικός, ἐκτεθεὶς παρὰ τῆς θείας καὶ ἱερᾶς Συνόδου, τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Βασιλαῖα τε καὶ Ἀκινδύνου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου (1351)», στο Ἰωάννου Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Ι, ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 378. Βλ. καὶ Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ὁρθοδοξία καὶ αἵρεση τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἁγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό», ὅπ. παρ., σ. 603 ἐξ.

56. Βλ. Ν. Α. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Α΄, Εἰσαγωγή στὴ θεολογικὴ γνωσιολογία*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 160 ἐξ.

57. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 273.

μασία τοῦ ὄρου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπισημαίνουμε στὸ ἐν λόγῳ ἄρθρο μας ὅτι «δὲν θὰ πρέπει νὰ θεωροῦνται οἱ Πατέρες ὡς σύγχρονοι θεολόγοι ἐρευνητὲς πού στόχο ἔχουν ἀπλῶς καὶ μόνο τὴν ἀνάδειξη τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας. Δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ἕνας τέτοιος στόχος, ὅταν δὲν ἐξυπηρετεῖται ἢ πολὺ περισσότερο ὅταν κινδυνεύει ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας»⁵⁸. Στὸ σημεῖο αὐτὸ αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβουμε καὶ πάλι ὅτι «ἂν δὲν ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπ' ὄψη ἡ ποιμαντικὴ αὐτῆ διάσταση καὶ στόχευση τῆς πατερικῆς θεολογίας καὶ δὲν συνειδητοποιηθεῖ ἡ καθοριστικὴ σημασία τῆς κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἰρέσεων, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατανοηθοῦν σωστὰ οἱ πατερικὲς τοποθετήσεις καὶ διατυπώσεις μὲ ἀντιαιρετικὸ περιεχόμενο»⁵⁹.

Ἴσως βέβαια οἱ ἀντιρρήσεις τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου νὰ ὀφείλονται στὴν ἐντύπωσή του ὅτι μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρουμε στὸ παραπάνω ἄρθρο μας θίγονται οἱ ποιμαντικοὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ὁπότε ὡς εἰδικὸς κανονολόγος αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη –καὶ δικαίως– νὰ ἀντιδράσει. Αὐτὸ καταλαβαίνει κανεὶς, ὅταν διαβάξει τὴν ἔνστασή του: «Καὶ γιὰ νὰ καταλάβουμε κι' ἐμεῖς οἱ κανονολόγοι, ὅταν οἱ Πατέρες θέσπιζαν τοὺς ποιμαντικούς κανόνες, ἦταν δυνατὸν καὶ ἐπιτρεπτόν νὰ μὴν ἀκριβολογοῦσαν; Δηλ. οἱ κανόνες δὲν παρέχουν τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἀλήθεια;... Πάντως ἐφ' ὅσον οἱ Πατέρες κατὰ τὴν ποιμαντικὴ τους διακονία δὲν ἀκριβολογοῦσαν, σημαίνει ὅτι δὲν παρῆχαν τὴν ἀκρίβεια κατὰ τὴν ἄσκηση αὐτῆς, καὶ ἄρα παρῆχαν τὴν ἀνακρίβεια, τὸ ἐσφαλμένο. Καὶ τὸ συναφὲς ἐρώτημα: Μέχρι ποίου σημείου στὰ διάφορα κείμενά τους ἐκτείνεται ἡ ἀνακρίβεια; Μήπως μέχρι καὶ τῆς ἀπάτης;»⁶⁰.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ θέλαμε νὰ διαβεβαιώσουμε ρητὰ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο ὅτι μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρουμε στὸ ἐν λόγῳ ἄρθρο μας, ὅπως φαίνεται ἄλλωστε ἀπὸ τὸ παρατιθέμενο παραπάνω ἀπόσπασμα, καθόλου δὲν θίγονται οἱ ποιμαντικοὶ κανόνες, γιὰ δὲν ἀναφερόμαστε κἂν σ' αὐτοὺς ἢ γενικότερα στοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνο πού τονίζουμε μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογεῖται ἡ ὁποιαδήποτε παρανόηση, εἶναι ὅτι πολλὰ φορὲς οἱ Πατέρες στὴν πολεμικὴ τους κατὰ τῶν αἰρέσεων δὲν τίς περιγράφουν μὲ ἀπόλυτη ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια,

58. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, ὅπ. παρ., σ. 604.

59. Βλ. ὅπ. παρ.

60. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 272 ἐξ.

γιατὶ αὐτὸ ποὺ τοὺς ἐνδιαφέρει ἄμεσα εἶναι ὄχι ἡ ἀκριβὴς ἐπιστημονικὴ παρουσίαση καὶ ἀνάλυση τῶν αἰρέσεων, ἀλλὰ ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπισή τους. Κι' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς, ὅπως εἶπαμε, νὰ τὸ διαπιστώσει ἄνετα ἀπὸ τὰ ἀντιαιρετικὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, καθὼς καὶ ἀπὸ τίς συνοδικὲς ἀντιαιρετικὲς τοποθετήσεις τους. Ἄλλο λοιπὸν εἶναι τὸ θέμα, στὸ ὁποῖο ἀναφερόμαστε, καὶ ὄχι οἱ ποιμαντικοὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ συνέπεια μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρουμε στὸ ἐν λόγω ἄρθρο μας δὲν ὑποστηρίζουμε, ὅπως νομίζει ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, ὅτι γενικὰ «οἱ Πατέρες κατὰ τὴν ποιμαντικὴ τους διακονία δὲν ἀκριβολογοῦσαν»⁶¹. Πῶς εἶναι δυνατὸν ἄλλωστε νὰ ὑποστηρίζουμε μιὰ τέτοια ἄποψη, ὅταν, ἀκολουθώντας τὴ σαφέστατη θέση τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τονίζουμε ὅτι ἡ ἀκριβολογία εἶναι ἀναγκαία κατὰ τὴν προσπάθεια τῶν Πατέρων νὰ διατυπώσουν σαφῶς τὸ ὀρθόδοξο δόγμα, πράγμα ποὺ συμβαίνει ἀσφαλῶς μέσα στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς τους διακονίας; Ἐκεῖνο ποὺ τονίζουμε στὸ ἐν λόγω ἄρθρο μας –καὶ εἴμαστε στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπολύτως σαφεῖς– εἶναι ὅτι ἡ ἔλλειψη ἀκριβολογίας, ὅπως φάνηκε ἤδη ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, χαρακτηρίζει ὀρισμένες φορὲς τοὺς Πατέρες μόνο κατὰ τὴν «ἀντιλογία» τους ἔναντι τῶν αἰρέσεων, δηλ. κατὰ τὴν προσπάθειά τους νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν ὀρθόδοξη πίστη, καὶ ὄχι κατὰ τὴν «ὁμολογία» τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ γενικότερα κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος. Κατὰ συνέπεια, ἂν κατανοοῦσε σωστὰ ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τὴ σημασία καὶ μερικὲς φορὲς ἀκόμη καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἀνωτέρω ποιμαντικῆς τακτικῆς τῶν Πατέρων, δὲν θὰ ἔθετε τὸ ἐρώτημα «Μέχρι ποίου σημείου στὰ διάφορα κείμενά τους ἐκτείνεται ἡ ἀνακρίβεια; Μήπως μέχρι καὶ τῆς ἀπάτης;»⁶², μὲ σκοπὸ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἀνωτέρω πατερικὴ τακτικὴ. Ἄλλωστε ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ ἔλλειψη ἀκριβολογίας κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἰρετικῶν καὶ γενικότερα κατὰ τῶν πολεμίων τῆς πίστεως καὶ ἄλλο ἡ χρῆση τῆς ἀπάτης ποὺ εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ ἦθος τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀδιανόητο ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι οἱ Πατέρες ὡς κήρυκες καὶ πρόμαχοι τῆς ἀλήθειας μετέρχονται τὴ μέθοδο τῆς ἀπάτης κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς ποιμαντικῆς τους διακονίας.

61. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 272.

62. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 273.

“Όσον αφορά, τέλος, τις αντιρρήσεις του αγαπητού συναδέλφου για τη διάκριση που κάνουμε στο έν λόγω άρθρο μας μεταξύ της ιδεολογικής ὀρθοδοξίας ἢ τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν οὐσία τοῦ δόγματος, πού μπορεῖ νὰ ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες ἀκόμη καὶ σὲ αἰρετικούς, καὶ τῆς πραγματικῆς καὶ πλήρους Ὁρθοδοξίας, πού εἶναι κοινωνία μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ χαρακτηρίζει τοὺς Ὁρθοδόξους⁶³, ἔχουμε ἀπαντήσει ἤδη μὲ τρόπο πειστικό καὶ θεολογικά τεκμηριωμένο στὶς περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἀπόψεις τοῦ συντάκτη τοῦ δημοσιεύματος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Ἁγ. Ὁρους⁶⁴, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταστεῖ, πιστεύουμε, σαφές καὶ κατανοητὸ ὅτι οἱ προκαταλήψεις καὶ ἡ κινδυνολογία, ἀπ’ ὅπουδήποτε κι’ ἂν προέρχονται, δὲν μποροῦν μέσα στὴν Ἐκκλησία νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν ἔρευνα καὶ τὴ θεολογία. Ἄλλωστε τὴν ἀποψη ὅτι τὸ κριτήριό τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς αἰρέσεως δὲν εἶναι γιὰ τὴν Ἐκκλησία ιδεολογικὸ ἀλλὰ ἐκκλησιολογικὸ μὲ τὴν πλήρη σημασία τοῦ ὄρου φαίνεται νὰ δέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ αγαπητὸς συνάδελφος, ὅταν γράφει: «...γιὰ νὰ χαρακτηρισθεῖ κάποιος αἰρετικός, δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ γράψει ἢ νὰ πεῖ κάτι τὸ πεπλανημένο, τὸ ἐσφαλμένο, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐμμένει στὴν πλάνη του καὶ νὰ μὴν πείθεται στὴν ὑποδεικνυόμενη εὐαγγελικὴ ἀλήθεια καὶ πρὸ παντὸς νὰ τὸ ἀποφασίσει ἢ Ἐκκλησία ἐν συνόδῳ»⁶⁵. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ μάλιστα παραθέτει προσφυῶς τὸν στ’ κανόνα τῆς Β’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου⁶⁶, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει ὡς αἰρετικούς ὅχι ὅσους πέφτουν ἀπλῶς, δηλ. ιδεολογικά, σὲ μιὰ δογματικὴ πλάνη, ἀλλὰ ὅσους ἔχουν ἀποκηρυχθεῖ καὶ καταδικασθεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία: «Αἰρετικούς δὲ λέγομεν, τοὺς τε πάλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ὑφ’ ἡμῶν ἀναθεματισθέντας»⁶⁷.

63. Βλ. ὅπ. παρ., σ. 274 ἔξ.

64. Βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Ἡ “ὀρθοδοξία” τῶν Ἀντιχαλκηδονίων κατὰ τὸν ἅγ. Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ καὶ ὁ ἐνδοορθόδοξος διάλογος. Ὁφειλόμενη ἀπάντηση σὲ βασικὲς θέσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἡ «ιδεολογικὴ» ὀρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων. Ἀπάντησις σὲ ἀπόψεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαρτζέλου, Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου, Ἁγίου Ὁρος 2005, σσ. 89», στὸ *Θεολογία* 77,1 (2006), σ. 256 κ.έ.

65. Βλ. Π. Μπούμη, ὅπ. παρ., σ. 276.

66. Βλ. ὅπ. παρ.

67. Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β’, Ἀθήνησιν 1852, σ. 181.

Ἄντι Ἐπιλόγου

Περαίνοντας τὴν ἀπάντησή μας στὸ ὑπὸ συζήτηση ἄρθρο τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Μπούμη, θὰ θέλαμε ἐν κατακλείδι νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἐνῶ οἱ κανονολογικὲς θέσεις του εἶναι κατὰ κανόνα σωστὲς καὶ στὸ σημεῖο πὸν μᾶς ἀφοροῦν συμπίπτουν μὲ τὶς δικές μας⁶⁸, οἱ ἱστορικοδογματικὲς καὶ δογματικὲς ἀπόψεις του, ὅπως φάνηκε ἤδη ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, στηρίζονται σὲ παρανοήσεις πὸν ὀφείλονται προφανῶς στὴν ἔλλειψη εἰδικότητας περὶ τὰ ἱστορικοδογματικὰ καὶ δογματικὰ ζητήματα καὶ εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἐσφαλμένες.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θὰ συνιστούσαμε στὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο, προκειμένου οἱ παρεμβάσεις του νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν ἀδιαμφισβήτητες καὶ ἐποικοδομητικὲς γιὰ τὸν ἐνδοορθόδοξο διάλογο σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς δογματικῆς ταυτότητας τῶν Ἀντιχαλκηδονίων, νὰ μὴ σχετίζονται μὲ ἱστορικοδογματικὴ ἢ δογματικὴ φύσεως θέματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει τὴν ἀναγκαῖα πρὸς τοῦτο εἰδικότητα, ἀλλὰ μὲ κανονικῆς φύσεως θέματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ μὴν γνωρίζει ἐπαρκῶς ἓνας δογματολόγος. Διαφορετικὰ θὰ δημιουργηθεῖ τέτοια σύγχυση στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ θεολογία πὸν δὲν θὰ ξέρει κανεὶς ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιστημονικὰ ἔγκυρες θέσεις πάνω στὸ ὑπὸ συζήτηση θέμα καὶ ποιὲς ὄχι. Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν καὶ μεταξὺ εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν διαφοροποιήσεις. Εἶναι ὅμως σχεδὸν ἀδύνατο νὰ ὑπάρχουν τόσο μεγάλες παρανοήσεις σὲ βασικὰ ἱστορικοδογματικὰ καὶ δογματικὰ κείμενα ὅσο αὐτὲς πὸν παρατηροῦνται στὸ ἄρθρο τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου. Ἐκτὸς βεβαίως κι' ἂν πιστεύουμε ὅτι καὶ μόνο ἡ ιδιότητα τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου εἶναι ἱκανὴ νὰ παρᾶσχει τὶς δέουσες ἐγγυήσεις γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐγκυρότητα τῶν ἀπόψεών μας. Κάτι τέτοιο ὅμως ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐγκυμονεῖ τὸν κίνδυνο τῆς ἐπιστημονικῆς παραπλάνησης, εἶναι καὶ ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἀπαιτούμενη σοβαρότητα

⁶⁸ Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπογράμμισή του ὅτι τὸ κριτήριό τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς αἵρέσεως εἶναι γιὰ τὴν Ἐκκλησία «πρὸ παντός» ἐκκλησιολογικό, βλ. καὶ τὴ συμφωνία του μὲ τὴν ἄποψή μας ὅτι «ὄχι μόνο στὸ Δαμασκινό, ἀλλὰ γενικότερα στοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τὰ ὅρια μεταξὺ σχίσματος καὶ αἵρέσεως δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφῆ, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πολλὲς φορὲς οἱ ὅροι “σχίσμα” καὶ “αἵρεσις” ἐναλλάσσονται στὰ συγγράμματά τους» (ὄπ. παρ.).

και ύπευθυνότητα, με την όποία ως πανεπιστημιακοί δάσκαλοι και έρευνητές θεολόγοι θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε τὰ έπιστημονικά και ιδιαίτερα τὰ θεολογικά θέματα, με σκοπό να θέσουμε τὰ άποτελέσματα τής έρευνάς μας στη διάθεση και τή διακονία τής Έκκλησίας. Αυτό είναι άλλωστε τὸ έργο μας ως πανεπιστημιακῶν δασκάλων και έρευνητῶν μέσα στις Θεολογικές μας Σχολές και αυτό περιμένει από μᾶς ἡ Έκκλησία.

Ίδιαίτερα μάλιστα σήμερα πού παρουσιάζονται στὸν έλληνορθόδοξο χῶρο όρισμένα δημοσιεύματα εκ μέρους έρασιτεχνικῶς θεολογούντων πού με προκαταλήψεις και κραυγαλέες παρανοήσεις και διαστρεβλώσεις πατερικῶν κειμένων έρχονται να άμφισβητήσουν άκρως τεκμηριωμένες άπόψεις κορυφαίων όρθόδοξων θεολόγων, όπως τῶν άειμνήστων καθηγητῶν Ἰω. Καρμίρη, π. Ἰω. Ρωμανίδη, π. Γ. Φλωρόφσκυ κ.ά., σχετικά με τὸ θέμα τής δογματικῆς ταυτότητας τῶν Άντιχαλκηδονίων και τής άκολουθητέας πορείας τής Έκκλησίας μας στα πλαίσια τοῦ διεξαγομένου μ' αὐτούς Θεολογικοῦ Διαλόγου, ἡ εὐθύνη μας ως πανεπιστημιακῶν δασκάλων και έρευνητῶν ἔναντι τής Έκκλησίας είναι έξαιρετικά μεγάλη. Όσοσο πιστεύουμε ότι άποτελεῖ έξαιρετική εὐλογία τὸ γεγονός ότι μέσα στην Έλλαδική Έκκλησία, αλλά και γενικότερα στην άνά τήν οίκουμένη Όρθόδοξη Έκκλησία, υπάρχουν σοφοί και καταξιωμένοι ποιμένες πού μποροῦν να διακρίνουν τις προκαταλήψεις και τις άκρότητες από τὸν ύπεύθυνο όρθόδοξο έπιστημονικό και θεολογικό λόγο. Αυτό συνιστᾶ τή μεγαλύτερη έλπίδα μας για τήν έπιτυχή πορεία και εκβαση αὐτοῦ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τής Έκκλησίας μας πού διεξάγει –σημειωτέον– καθολικά και έπίσημα για πρώτη φορά στην ιστορία της και ύστερα μάλιστα από πανορθόδοξες άποφάσεις με τις λεγόμενες πλέον Μή-Χαλκηδόνιες Έκκλησίες τής Άνατολής.